

Toepassen van tijdelijke hernieuwbare energie

Een beleidsanalyse omtrent tijdelijke hernieuwbare energie in Almere en Breda

Nick Jansen

**Bachelorthesis Planologie, Geografie en Milieu (GPM)
Faculteit der Managementwetenschappen
Radboud Universiteit Nijmegen**

Wehl, 15 augustus 2013

Radboud Universiteit Nijmegen

Toepassen van tijdelijke hernieuwbare energie

Een beleidsanalyse omtrent tijdelijke hernieuwbare energie in Almere en Breda

Auteur: Nick Jansen

Studentnummer: 0823945

Begeleider: Peter van der Laak

Bachelorthesis Planologie, Geografie en Milieu (GPM)

Faculteit der Managementwetenschappen

Radboud Universiteit Nijmegen

Wehl, 15 augustus 2013

Figuur 1: Grondgebonden zonnepark (Bron: Breda DuurSaam, 2013)

Voorwoord

Voor u ligt de bachelorthesis toepassen van tijdelijke hernieuwbare energie. Hoewel de media er bijna iedere dag wel over bericht, blijft het percentage hernieuwbare energie op de totale energievraag in Nederland erg achter. Vanuit dit vertrekpunt is mijn onderzoek begonnen. Om me echter te onderscheiden van de al talloze uitgebrachte onderzoeken over hernieuwbare energie heb ik mijn aandacht gevestigd op het gebruik van tijdelijke hernieuwbare energie. Door tijdelijk bestemmen en hernieuwbare energie aan elkaar te koppelen wordt het wellicht mogelijk om het percentage hernieuwbare energie een boost te geven.

Deze thesis is de afronding van het drie jaar durende bachelorprogramma aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Na een stoeve start en de nodige hindernissen is het toch gelukt om de bachelorthesis te voltooien. Hiermee komt er een einde aan een schitterende periode van hard studeren en daarnaast (voor de afleiding) lekker voetballen en tennissen.

Voor het tot stand komen van de thesis wil ik graag een aantal mensen bedanken, die een positieve bijdrage hebben geleverd aan deze thesis. Zonder hun steun was het traject veel moeizamer verlopen. Allereerst wil ik mijn begeleider, dhr. Van der Laak bedanken, voor zijn deskundige feedback en het zelfstandig laten voltooien van mijn onderzoek. Verder gaat mijn dank uit naar mijn ouders die mij tijdens de hele opleiding hebben gesteund en waar nodig mij hebben geadviseerd. Mijn kleine nichtje May heeft voor de nodige afleiding gezorgd tijdens het wekelijkse fietsrondje. Als laatste gaat mijn dank uit naar de geïnterviewde personen die hun medewerking aan het onderzoek hebben verleend en dan met name Erwin Lindeijer en Paul de Beer.

Tot slot wens ik iedereen veel plezier met het lezen van mijn bachelorthesis.

Nick Jansen

Wehl, augustus 2013

Samenvatting

In deze thesis wordt onderzoek gedaan naar het toepassen van tijdelijke hernieuwbare energie. Sinds de economische crisis is de gebiedsontwikkeling in Nederland dermate tot stilstand gebracht dat een toenemend aantal locaties, zowel gronden als gebouwen, wachten op een nieuwe bestemming. De locaties vervullen op dit moment meestal geen functie en pas bij een eventuele herinrichting zijn gewenste kwaliteitsimpulsen te verwachten. Door op deze locaties gebruik te maken van tijdelijke windmolens of zonnepanelen kan het gebied toch worden gebruikt en wordt tevens bijgedragen aan de energiedoelstellingen (Koffeman et al., 2012).

Het doel van het onderzoek is dan ook het doen van aanbevelingen om het tijdelijk bestemmen met hernieuwbare energie mogelijk te maken in het kader van de hernieuwbare energiedoelstellingen. Om dit doel te bereiken is een vraagstelling geformuleerd met als centrale vraag:

Welke veranderingen vinden plaats in het beleidsveld hernieuwbare energie door de toepassing van tijdelijke hernieuwbare energie, geanalyseerd vanuit de beleidsarrangementenbenadering?

Deze centrale vraag wordt beantwoord door in Almere en Breda onderzoek te doen aan de hand van de beleidsarrangementenbenadering. Door in twee verschillende cases onderzoek te doen naar het beleid omtrent tijdelijke hernieuwbare energieprojecten wordt kennis gemaakt met de mogelijkheden van tijdelijk bestemmen.

Theorie:

In het onderzoek wordt de beleidsarrangementenbenadering, afgekort Bab, gehanteerd. Aan de hand van deze benadering zijn een aantal vragen opgesteld die in de cases zijn uitgewerkt.

De beleidsarrangementenbenadering draait om het analyseren en begrijpen van de mechanismen die ervoor zorgen dat enerzijds de samenleving institutionaliseert en anderzijds aan maatschappelijke en politieke veranderingen onderhevig is. De kern van deze benadering is het beleidsarrangement. Dit begrip beleidsarrangement wordt als volgt gedefinieerd: "De tijdelijke stabilisering van de inhoud en de organisatie van een beleidsdomein" (Arts & Leroy, 2003, p.11). Een beleidsarrangement is dus eigenlijk een momentopname van een beleidsdomein. Een beleidsdomein wordt gevormd door de institutionele en culturele context waarbinnen beleid wordt gevoerd.

Om een analyse van een arrangement te maken zijn vier dimensies geïntroduceerd. Het doel van de analyse is om te achterhalen in hoeverre een ontwikkeling van een beleidsveld gestimuleerd of geremd wordt door een beleidsarrangement.

De beleidsarrangementenbenadering onderscheidt in een beleidsveld de volgende vier dimensies:

- 1) de actoren en hun coalities
- 2) de hulpbronnen die actoren tot hun beschikking hebben
- 3) de formele en informele spelregels
- 4) De invloed van discourses op de beleidsvorming

De bevindingen in de cases:

Met behulp van de theorie van de beleidsarrangementenbenadering wordt gekeken of de besluitvorming omtrent tijdelijk bestemmen met hernieuwbare energie wel mogelijk is, en zo ja welke veranderingen zich in het beleidsarrangement hebben voorgedaan. Eerst een korte introductie van de cases

Almere:

In Almere ligt het tijdelijk windmolenpark de Windboog. Het is een voorbeeld van een project waarbij gebruik is gemaakt van tijdelijke hernieuwbare energie. Het project is geopend in 2007 en gaat op 1 januari 2020 weer dicht. Vanaf het begin van het project was het duidelijk dat de grond weer beschikbaar moest zijn voor de ontwikkeling van Almere-Hout.

Breda:

De coöperatie Breda DuurSaam heeft het plan bedacht om een mobiel grondgebonden zonnepark te realiseren op een braakliggend terrein in Breda. De partijen zijn sinds begin 2012 met elkaar in gesprek om dit mogelijk te maken. De gemeente Breda heeft aangegeven planologische medewerking te verlenen. Het wachten is op de uiteindelijke realisatie van dit unieke project.

SWOT-analyse

Naar aanleiding van het onderzoek naar het toepassen van tijdelijke hernieuwbare energie is een SWOT-analyse uitgevoerd. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de uitkomsten:

Sterktes:	Zwaktes:
1) Het discours tijdelijk bestemmen zorgt voor nieuwe coalities tussen gemeente en projectontwikkelaar en tussen projectontwikkelaar en de lokale bevolking (burgerparticipatie).	1) Financieel: hoge investeringskosten verdienen zich pas op de lange termijn terug (10-15 jaar, afhankelijk van locatie). Door de korte tijd zijn financiële instellingen huiverig om krediet te verstrekken.
2) Verschuiving van hulpbronnen: - Vergroten legitimiteit: tijdelijk bestemmen vergroot het politiek draagvlak - Beschikking over productiemiddelen: grondeigenaar is eerder geneigd mee te werken omdat men de zekerheid heeft dat men over 10-15 jaar weer de grond tot haar beschikking heeft.	2) Weinig praktijkvoorbeelden, waardoor de actoren nog niet goed weten hoe ze met tijdelijk bestemmen moeten omgaan en het (nog) ontbreekt aan passende wet- en regelgeving
3) Tijdelijk bestemmen biedt ruimte voor nieuwe spelregels, met mogelijk voor kortere procedures.	
Kansen:	Bedreigingen:
1) Door huidige economische crisis zijn er veel braakliggende terreinen en leegstaande gebouwen. Het aandeel hernieuwbare energie kan	1) Het gebruik van tijdelijk bestemmen en hernieuwbare energie zijn nog geen gemeengoed in de ruimtelijke ordening. Het vraagt om nieuwe

flink toenemen, immers genoeg locaties wachten op een definitieve bestemming. 2) Omtrent tijdelijk bestemmen zijn er veranderingen opgesteld in de wet- en regelgeving (CHW), die het gebruik van tijdelijk bestemmen makkelijker maken.	spelers, die nog teveel worden tegengewerkt door de gevestigde partijen. 2) Hogere prijzen van hernieuwbare energie t.o.v fossiele brandstoffen. Voor financiële haalbaarheid nog teveel afhankelijk van subsidies.
--	---

Tabel: SWOT-analyse

	Almere	Breda
Discours	Tijdelijk bestemmen wordt als oplossing gezien om meer duurzame energieprojecten mogelijk te maken.	Tijdelijk bestemmen wordt als oplossing gezien om meer duurzame energieprojecten mogelijk te maken
(Nieuwe) coalities	- Gemeente en projectontwikkelaar	- Coöperatie van betrokken burgers - Breda DuurSaam – Gemeente Breda
Verschuiving van hulpbronnen	1) Grond: tijdelijke periode beschikbaar. Het is makkelijker voor projectontwikkelaar om over de grond te beschikken, doordat men beter kan onderhandelen over de voorwaarden (betere onderhandelingspositie) en agrariërs, die over grond beschikken willen participeren. 2) Legitimiteit: vertrouwen en aanvaardbaarheid door goede samenwerking tussen gemeente en projectontwikkelaar. Draagvlak: zowel politiek als bestuurlijk. 3) Personele hulpbronnen: door gezamenlijk een nieuw concept uit te voeren ontstaat er vertrouwen en hebben de actoren elkaar nodig voor resultaten.	1) De beschikking over de hulpbron grond. De grondeigenaar (in dit geval de gemeente) is bereidt haar grond ter beschikking te staan voor het project. 2) Financieel: de beschikking over het geld wordt gekregen door gezamenlijk te investeren in het project. 3) Legitimiteit: door samenwerking en tijdelijk bestemmen is de aanvaardbaarheid van het project vergroot.
Veranderende spelregels	- De gemeente en provincie hebben de bevoegdheid om besluiten te nemen. De gemeenteraad neemt het besluit - Vrijstelling van het bestemmingsplan. Doordat het bestemmingsplan ouder is dan 10 jaar, moet er eerst een voorbereidingsbesluit worden genomen om over te gaan op het vrijstellingsbesluit.	- Voor het tijdelijke zonnepark moet de gemeenteraad een omgevingsvergunning verlenen. Tevens moet er onderzoek worden gedaan naar de bodem en de archeologische waarden. Ten opzichte van een permanent zonnepark waarbij het bestemmingsplan zou moeten worden aangepast.

Inhoudsopgave

	Blz.
Voorwoord	
Samenvatting	
Hoofdstuk 1: Inleiding	1
1.1 Projectkader	1
1.1.1 Maatschappelijke relevantie	3
1.1.2 Wetenschappelijke relevantie	4
1.2 Doelstelling	4
1.3 Vraagstelling	5
1.4 Onderzoeksmodel	6
1.5 Onderzoeksopzet	7
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	9
2.1 Institutioneel perspectief	9
2.2 Beleidsarrangementenbenadering	10
2.2.1 Actoren en coalities	12
2.2.2 Hulpbronnen: macht en invloed	12
2.2.3 Spelregels	13
2.2.4 Discours	13
2.3 Conceptueel model	13
2.3.1 Beschrijving van het conceptueel model	14
Hoofdstuk 3: Methodologie	16
3.1 Onderzoeksstrategie	16
3.1.1 Selectiecriteria cases	17
3.2 Onderzoeksmateriaal	17
3.3 Operationalisatie	19
Hoofdstuk 4: Hernieuwbare energie in Nederland	20
4.1 Hernieuwbare energie: beleid en cijfers	20
4.1.1 Hernieuwbare energie in Nederland	20
4.2 Wind- en zonne-energie	23
4.2.1 Windenergie	23
4.2.2 Zonne-energie	24
4.3 Tijdelijk bestemmen	25
4.3.1 Voorwaarden tijdelijke hernieuwbare energie	26
5. Casus Almere en Breda	28
5.1 Casebeschrijving Almere	28

5.1.1	Procesverloop	29
5.2	Analyse beleidsarrangement Almere	31
5.2.1	Actoren	31
5.2.2	Hulpbronnen	35
5.2.3	Spelregels	37
5.2.4	Discours	38
5.3	Casebeschrijving Breda	38
5.3.1	Procesverloop	39
5.4	Analyse beleidsarrangement Breda	40
5.4.1	Actoren	40
5.4.2	Hulpbronnen	41
5.4.3	Spelregels	43
5.4.4	Discours	44
6.	Swot-analyse	45
7.	Conclusie	46
7.1	Bevindingen	46
7.2	Reflectie	49
	Referentielijst	49
	Lijst met bijlagen	
Bijlage 1:	Interviewguide	53
Bijlage 2:	Actorenanalyse case Almere	55
Bijlage 3:	Actorenanalyse case Breda	56
Bijlage 4:	Belangenmatrix	57
Bijlage 5:	Businesscase ZonneWijde	58
	Lijst van figuren	
Figuur 1:	Tijdelijke zonnepanelen	IX
Figuur 2:	Ontwikkeling wereldwijde energiemix	1
Figuur 3:	Aandeel hernieuwbare energie	2
Figuur 4:	De interventiecyclus	4
Figuur 5:	Het onderzoeksmodel	6
Figuur 6:	De onderzoeksopzet	7
Figuur 7:	Schematische weergave beïnvloeding beleidsarrangement	10
Figuur 8:	De vier dimensies van een beleidsarrangement	11
Figuur 9:	Het conceptuele model	14
Figuur 10:	Overzicht ligging onderzoeksgebieden	17
Figuur 11:	Verzamelen van onderzoeksmateriaal	18
Figuur 12:	Hernieuwbare energiebronnen in Nederland 2012	20
Figuur 13:	Gerealiseerd aandeel hernieuwbare energie (2010) en nationale	

Doelstelling 2020 voor alle landen van de EU	21
Figuur 14: Werkgelegenheid in de hernieuwbare energiesector in de EU	21
Figuur 15: Huidig MW opgewekte windenergie	23
Figuur 16: Verdeling areaal braakliggende gronden in Nederland	25
Figuur 17: Totale kosten en baten met subsidie SDE+	27
Figuur 18: Ligging windmolenpark 'De Windboog'	29
Figuur 19: Bouw windmolenpark 'De Windboog'	30
Figuur 20: Doorlooptijd windpark De Windboog	31
Figuur 21: Actorenkaart Almere	31
Figuur 22: Overzicht formele spelregels windturbines	37
Figuur 23: Locatie project ZonneWijde	39
Figuur 24: Actorenkaart Breda	40

Lijst van tabellen

Tabel 1: Operationalisatie	19
Tabel 2: Overzicht voor- en nadelen windenergie	23
Tabel 3: Overzicht voor- en nadelen zonne-energie	24
Tabel 4: Businesscase hernieuwbare energie	27
Tabel 5: Voordelen tijdelijke hernieuwbare energie	27
Tabel 6: Eigenschappen de Windboog	28
Tabel 7: SWOT-analyse tijdelijke hernieuwbare energie	45
Tabel 8: Beleidsarrangement tijdelijk bestemmen	48
Tabel 9: Veranderingen in het beleidsveld	48
Tabel 10: Overzicht geïnterviewde personen en interviewguide	53
Tabel 11: Actorenanalyse Almere	55
Tabel 12: Actorenanalyse Breda	56
Tabel 13: Belangenmatrix Almere	58
Tabel 14: Belangenmatrix Breda	58
Tabel 15: Berekening rendement ZonneWijde	59

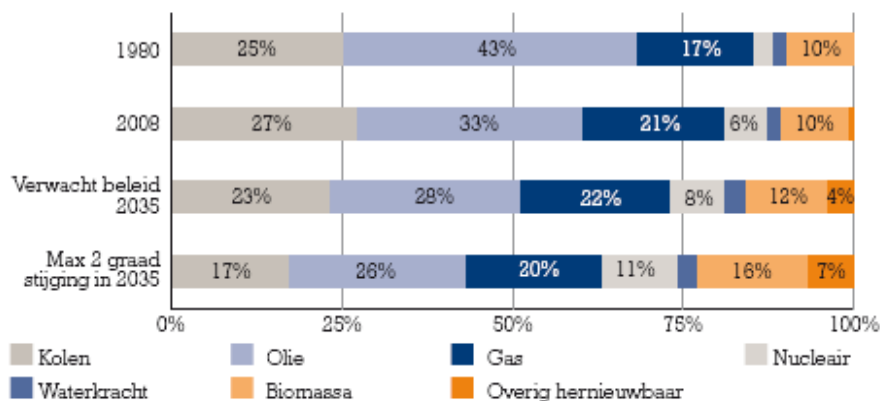

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Projectkader

Wereldwijd is er veel aandacht voor duurzaamheid en met name voor het gebruik van hernieuwbare energie. Hernieuwbare energie is beter voor het milieu, vermindert het broeikaseffect, is goed voor de economie en maakt landen minder afhankelijk van de eindige fossiele brandstoffen zoals olie en kolen. Echter onze huidige samenleving draait nog hoofdzakelijk op energie die gewonnen wordt uit fossiele brandstoffen. Fossiele brandstoffen zorgen voor de CO²-uitstoot en dragen bij aan het verergeren van het broeikaseffect en de daarbij horende klimaatveranderingen (Milieuloket, 2013).

Om de CO²-uitstoot te beperken en de klimaatveranderingen tegen te gaan zijn er wereldwijd afspraken gemaakt om de temperatuurstijging in 2035 niet verder te laten oplopen dan 2° Celcius. Deze afspraken, vastgelegd in het Kyoto-protocol (1997) zijn niet vrijblijvend. Indien de doelstellingen niet worden gehaald, kunnen de Verenigde Naties aan de nationale overheden boetes opleggen (VNG, 2003). De afbeelding hieronder laat zien dat er nog belangrijke stappen moeten worden gemaakt om het broeikaseffect tegen te gaan.

Figuur 2: Ontwikkeling wereldwijde energiemix (Bron: Hieminga & Van Woelderen, 2011).

Ondanks de indrukwekkende afname van het relatieve belang van olie in de totale energiemix sinds de oliecrisis is het met circa 33 procent nog steeds de belangrijkste energiebron in 2008. Kolen (27%) en gas (21%) volgen op de voet. Het aandeel van hernieuwbare energiebronnen bedraagt in 2008 13 procent waarvan biomassa maar liefst 10 procent voor haar rekening neemt en windenergie, bodemenergie en zonne-energie slechts 1 procent. De overige 2 procent bestaat uit waterkracht. Bij het doorzetten van het huidige beleid in hetzelfde tempo zal het aandeel van hernieuwbare energie relatief het meest toenemen, van 13 procent in 2008 tot 19 procent in 2035. Echter, om de klimaatdoelstelling van een maximale temperatuurstijging van 2°C te bereiken, moet dit aandeel hernieuwbare energie toenemen naar 26 procent. Kortom, het huidige beleid is nog niet toereikend (Hieminga & Van Woelderen, 2011).

De verduurzaming van het energiebeleid van de Europese Unie als geheel en Nederland in het bijzonder is gebaseerd op drie pijlers:

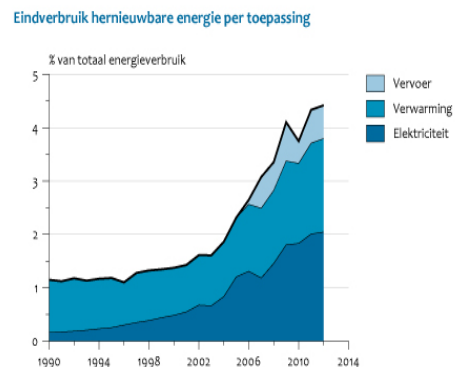

- CO²-reductie met 20 procent in de periode 1990-2020
- Het aandeel hernieuwbare energie naar 20 procent in 2020 (Nederland gaat voor 14 procent)
- Opvoeren van de energie-efficiëntie met 20 procent ten opzichte van 1990.

Deze doelstellingen staan bekend als de 20-20-20 doelstelling voor de EU. Voor Nederland is dit 20-14-20 (Hieminga & Van Woelderen, 2011).

De verduurzaming van de Nederlandse energievoorziening verloopt traag. Nederland is op achterstand geraakt ten opzichte van andere Europese landen die sneller verduurzamen.

De achterstandspositie van Nederland blijkt uit het lage aandeel hernieuwbare energie (4,4 %) in het totale energieverbruik van 2012. In de periode 2003 tot en met 2009 is het aandeel hernieuwbare energie in de totale energievraag sterk gestegen. Oorzaken van deze groei waren de aantrekkelijke subsidieregeling voor hernieuwbare elektriciteit en de introductie van de verplichting tot het gebruik van biobrandstoffen voor vervoer. Daarna is de groei gestagneerd, zoals ook te zien is in figuur 3.

Figuur 3: Aandeel hernieuwbare energie (Bron: CBS, 2013).

Met het percentage van 4,4 procent heeft Nederland een relatieve achterstand ten opzichte van het EU-gemiddelde van 11,5 procent. Er zijn maar drie landen binnen de Europese Unie die een lager percentage hernieuwbare energie hebben in de totale energieproductie (CBS, 2013).

Uit de bovenstaande gegevens blijkt dat Nederland nog een lange weg te gaan heeft om haar energie doelstellingen te behalen. Een mogelijke kans om meer hernieuwbare energie op te wekken zou het gebruik van tijdelijk bestemmen met hernieuwbare energie kunnen zijn. Door op leegstaande gebieden gebruik te maken van bijvoorbeeld windmolens en zonnepanelen heeft men meer mogelijkheden om hernieuwbare energie op te wekken (Nillesen, Flüggen, Dooghe & Swildens, 2011).

Sinds de economische crisis is de gebiedsontwikkeling in Nederland dermate tot stilstand gebracht dat een toenemend aantal locaties, zowel gronden als gebouwen, wachten op een nieuwe bestemming. De locaties vervullen op dit moment meestal geen functie en pas bij een eventuele herinrichting zijn gewenste kwaliteitsimpulsen te verwachten. Door op deze locaties gebruik te maken van tijdelijke windmolens of zonnepanelen kan het gebied toch worden gebruikt en wordt tevens bijgedragen aan de energiedoelstellingen. Bij een langere periode van leegstand kunnen er immers negatieve gevolgen optreden voor de locatie. Voorbeelden zijn de negatieve gevolgen voor de waardering van de (directe) omgeving, waardoor de leefbaarheid kan afnemen en het verlies op de grondexploitatie (Koffeman, Van den Hoonaard, & Van Zundert, 2012).

Het gevolg van de leegstand is dat een groeiend deel van het stedelijk landschap zich in een staat van tussentijd bevindt. Een ruimte in verval, een niets in afwachting van iets, al dan niet dichtgetimmerd of omheind. Langzamerhand realiseert men zich in Nederland dat het eindbeeld binnen de ruimtelijke ordening niet langer centraal kan staan. Geleidelijk verschuift

de aandacht naar de weg van het streefbeeld toe, naar het ondertussen. Het thema tussentijd dringt zich op, het is tijd voor nieuwe ruimtelijke strategieën (Schutten, 2012).

Om de hierboven beschreven leegstand aan te pakken is in 2010 het concept Tijdelijk Anders Bestemmen, vaak afgekort door Tab, ontwikkeld. Met dit concept wordt in de gebiedsontwikkeling uitvoering gegeven aan de functies die oorspronkelijk niet in beeld waren, maar die wel voorafgaande aan de gewenste eindsituatie een meerwaarde kunnen opleveren. Deze meerwaarde geldt zowel in financiële zin als ook in de leefbaarheid van de betreffende locatie. Sleutelwoorden bij het concept zijn transitie en tijdelijkheid. Tab biedt een instrument om in de planvorming op een vernieuwende en flexibele wijze om te gaan met onzekerheden (Kunst, 2012).

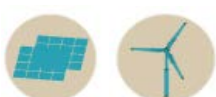
Er zijn verschillende manieren om het tijdelijk bestemmen toe te passen. Voorbeelden zijn tijdelijke recreatie, tijdelijke bebouwing, tijdelijk groen (stadslandbouw) en tijdelijke hernieuwbare energie. In dit onderzoek wordt het accent gelegd op deze laatste vorm: tijdelijke hernieuwbare energie. Op de leegstaande gebouwen en gronden is een mogelijkheid voor projecten van zonne-energie, windenergie en/of biomassa-plantages. Door het combineren van braakliggende gronden en leegstaand vastgoed met hernieuwbare energie ontstaan meerdere voordelen. Zo behoudt de grond zijn boekwaarde, maar daarnaast werkt de gemeente ook aan meer duurzame energie. Belangrijke aspecten voor het gebruik van hernieuwbare energiefuncties zijn de technische en juridische haalbaarheid, de bestuurlijke wenselijkheid en het verdienmodel, oftewel de financiële kosten en opbrengsten van de duurzame energiewinning. Echter doordat het concept nog in de kinderschoenen staat ontbreekt het inzicht in de haalbaarheid van dergelijke cases met hernieuwbare energie (Provincie Gelderland, 2012).

1.1.1 Maatschappelijke relevantie

In Nederland zijn veel gronden om uiteenlopende redenen niet in gebruik. De druk op de ruimte is groot en maakt het aantrekkelijk om deze gronden beschikbaar te stellen voor tijdelijk gebruik. Tijdelijk bestemmen biedt kansen om beter in te spelen op een onzekere toekomst. Klimaatverandering, krimpende bevolking en fluctuerende vervoersstromen maken het bestuurders moeilijk om goede keuzes te maken, zeker als het gaat om beslissingen voor de lange termijn (Nillesen et al., 2011).

Het tijdelijk bestemmen is een nieuw discours in de ruimtelijke ordening en is nog nauwelijks toegepast. Echter door gebruik te maken van tijdelijk bestemmen zijn er voordelen voor de maatschappij te verwachten. Het imago van de betreffende locatie wordt vergroot, bewoners worden meer aangetrokken bij hun directe leefomgeving en er kan ruimte worden geboden aan creatieve functies. Misschien wel de belangrijkste reden is dat het kansen biedt voor het leveren van een bijdrage aan de financiering van de gebiedsontwikkeling, door een deel van de doorlopende kosten te dekken (Kunst, 2012).

Daarnaast biedt het mogelijkheden om in Nederland meer in te gaan zetten op hernieuwbare energie. Om haar doelstellingen op het gebied van hernieuwbare energie te behalen heeft Nederland nog een grote stap te maken. Het tijdelijk (anders) bestemmen met windmolens en grondgebonden zonneparken bieden grote mogelijkheden om meer duurzame energieprojecten te realiseren.

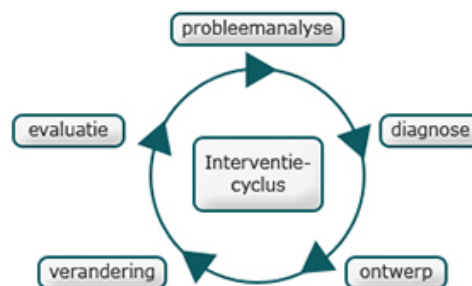
1.1.2 Wetenschappelijke relevantie

De wetenschappelijke bijdrage van het voorliggende onderzoek is het toepassen van hernieuwbare energieprojecten met behulp van tijdelijk bestemmen. Het tijdelijk bestemmen staat nog in de kinderschoenen en is een nieuwe denkwijze in de ruimtelijke ordening. De vertrouwde middelen, methoden, denkwijze, instrumenten en partijen in de ruimtelijke ordening zijn nog voornamelijk ingericht op permanente ontwikkelingen, waardoor tijdelijk bestemmen nog weinig wordt toegepast (Cusveller, 2011).

In het onderzoek wordt met behulp van de beleidsarrangementenbenadering onderzocht in hoeverre een ontwikkeling van een beleidsveld gestimuleerd of geremd wordt door een arrangement. Door het analyseren van twee projecten waarbij al gebruikt is gemaakt van het arrangement tijdelijk bestemmen worden de veranderingen in het beleidsveld omtrent hernieuwbare energie in beeld gebracht. Daarnaast biedt het handvaten voor andere gerelateerde projecten. Naar de combinatie van tijdelijk bestemmen en hernieuwbare energie is nog weinig onderzoek gedaan, waardoor de verwachting is dat het onderzoek bijdraagt aan de kennis omtrent dit onderwerp.

1.2 Doelstelling

Het onderzoek dat wordt verricht is praktijkgericht. Het onderzoek probeert een bijdrage te leveren aan het oplossen van het probleem in de praktijk. Belangrijk in het praktijkgericht onderzoek is de interventiecyclus. Het onderzoek begint altijd met een probleem in de organisatie. Er gaat iets fout of er dreigt iets fout te gaan. Om een probleem op te lossen moet men ingrijpen/interveniëren. Het interveniëren kent een aantal fasen: probleemanalyse, diagnose, ontwerp, verandering en evaluatie. Deze fasen samen vormen de interventiecyclus. De interventiecyclus wordt hieronder weergegeven.

Figuur 4: De interventiecyclus (Bron: Doorewaard, 2012).

Al deze genoemde fasen zijn een onderdeel van het praktijkgerichte onderzoek. In dit onderzoek ligt de nadruk op een onderdeel van het praktijkgericht onderzoek, het probleemanalytische onderzoek. Uit het onderzoek moet blijken wat het probleem is. Bij het probleem gaat het om een verschil tussen de gewenste en feitelijke situatie (Verschuren & Doorewaard, 2007).

Nu het type onderzoek duidelijk is kan de doelstelling worden opgesteld. De doelstelling van het onderzoek luidt als volgt:

Een bijdrage leveren aan het duurzame energiebeleid door het analyseren van het toepassen van tijdelijke hernieuwbare energie, door literatuuronderzoek, de theorie van de beleidsarrangementenbenadering en het houden van een meervoudige casestudy.

Het bijzondere aan het onderzoek is het analyseren van het gebruik van tijdelijke hernieuwbare energie in combinatie met het tijdelijk bestemmen. Door de mogelijkheden van tijdelijke hernieuwbare energie goed in beeld te brengen kan in het gebied de duurzame energie ambities worden waargemaakt en de leegstaande gebouwen en gronden worden aangepakt. Het succesvol gebruiken van tijdelijke energie kan zo een tweeledige bijdrage leveren aan de ontwikkeling van het gebied. Enerzijds de energiedoelstellingen en anderzijds de benutting van het gebied. Op dit moment is er nog amper gebruik van gemaakt. Om tot daadwerkelijke besluitvorming te komen zal er een verandering moeten plaatsvinden in het beleidsveld. Met behulp van de theorie van de beleidsarrangementenbenadering wordt gekeken of de besluitvorming omtrent tijdelijk bestemmen met hernieuwbare energie wel mogelijk is, en zo ja welke veranderingen zich in het beleidsarrangement hebben voorgedaan.

1.3 Vraagstelling

Op basis van het hierboven geschetste projectkader en de doelstelling, kan de centrale vraag worden geformuleerd. De centrale vraag van dit onderzoek luidt als volgt:

Welke veranderingen vinden plaats in het beleidsveld hernieuwbare energie door de toepassing van tijdelijke hernieuwbare energie, geanalyseerd vanuit de beleidsarrangementenbenadering?

Onder het toepassen van tijdelijke hernieuwbare energie wordt in dit onderzoek tijdelijke windenergie- en zonne-energieprojecten verstaan. Om de centrale vraag te kunnen beantwoorden zijn een aantal deelvragen opgesteld.

1) Hoe ziet het beleidsarrangement rondom tijdelijke hernieuwbare energie eruit in termen van actoren, hulpbronnen, spelregels en discoursen?

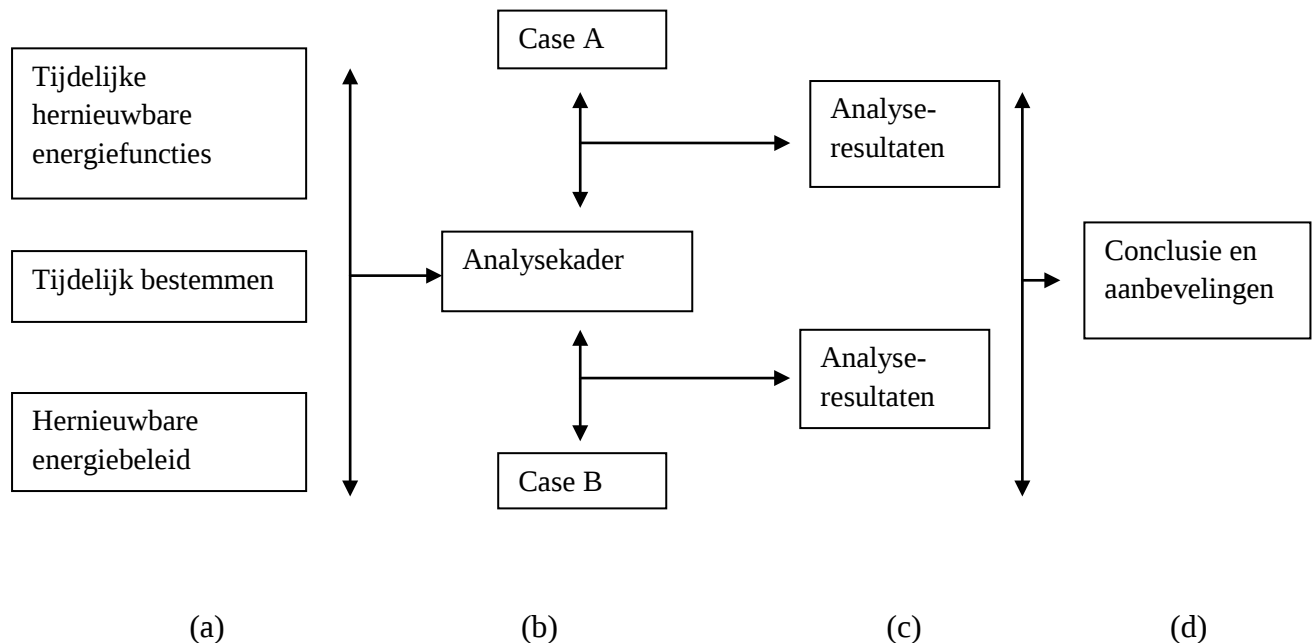
- Welke actoren zijn betrokken en welke coalities sluiten ze?
- Is er sprake van verschuivingen van hulpbronnen bij actoren of tussen actoren onderling?)
- Welke (veranderende) spelregels gelden in het beleidsveld en door wie worden ze bepaald?
- Hoe wordt tegen het tijdelijk bestemmen aangekeken in het beleidsveld omtrent hernieuwbare energie?

2) Wat zijn de sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen van tijdelijk bestemmen in relatie met hernieuwbare energie?

1.4 Onderzoeksmodel

Het onderzoeksmodel is een model waarmee stapsgewijs inzicht wordt geboden in de diverse stappen die genomen moeten worden om de doelstelling te bereiken. Het is een schematische weergave van het doel van het onderzoek en de globale stappen die gezet moeten worden om het doel te bereiken (Verschuren & Doorewaard, 2007). Het onderzoeksmodel van de thesis ziet er als volgt uit:

Figuur 5: Het onderzoeksmodel.

Een bestudering van de literatuur over tijdelijk bestemmen, het hernieuwbare energiebeleid en tijdelijke hernieuwbare energie (a), leidt tot het analysekader, die met behulp van de dimensies van de beleidsarrangementenbenadering wordt vorm gegeven (b). Aan de hand van dit analysekader worden twee cases, Almere en Breda, bestudeerd. Het analyseren van de twee cases leidt tot bevindingen (c) die resulteren in conclusies en aanbevelingen (d) om het toepassen van tijdelijke bestemmen met hernieuwbare energie tot een succes te maken en vaker toe te passen.

Ad (a)

Door het bestuderen van de literatuur over de relevante ontwikkelingen op het gebied van tijdelijke bestemmingen in het kader van de organische gebiedsontwikkeling ontstaat het inzicht over de mogelijkheden van tijdelijk bestemmen met hernieuwbare energie. Het tijdelijk bestemmen met hernieuwbare energie wordt nog nauwelijks toegepast en past perfect binnen de huidige energiedoelstellingen die de Nederlandse overheid onlangs heeft gepresenteerd.

Ad (b)

Aan de hand van de theorie over het relatief nieuwe fenomeen tijdelijke bestemming wordt met behulp van de beleidsarrangementenbenadering een analysekader opgesteld. In dit

analysekader worden uit de literatuur criteria geformuleerd die het tijdelijk bestemmen in beeld brengen. Bijzonder aan dit onderzoek is de combinatie van tijdelijk bestemmen en tijdelijke duurzame energie. Zowel tijdelijk bestemmen als tijdelijke energie zijn begrippen die vragen om zorgvuldige toepassing. Centraal hierin staat dus de theorie van de beleidsarrangementenbenadering, die verder is uitgewerkt in het theoretisch kader.

Ad (c)

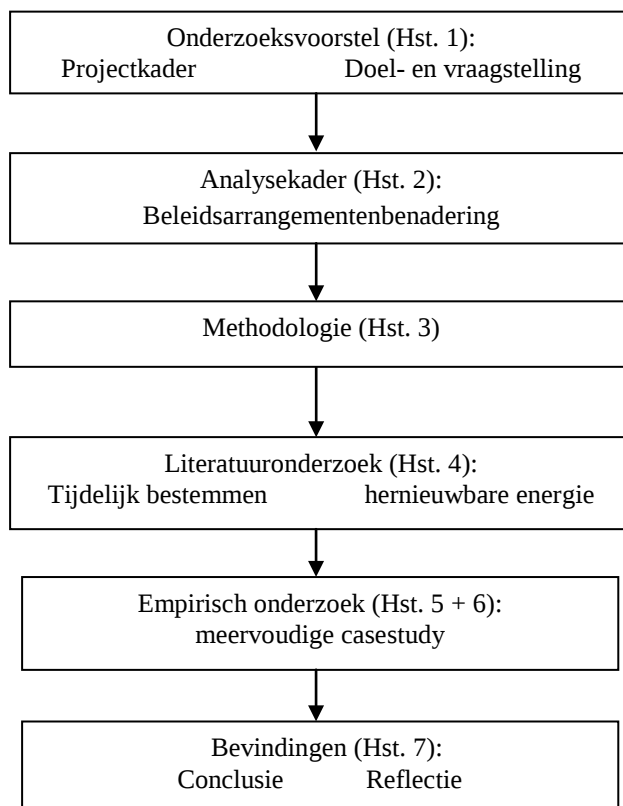
Door het analyseren van de verschillende cases (Almere en Breda) worden de mogelijkheden in beeld gebracht en wordt inzichtelijk welke veranderingen zich hebben voorgedaan in het beleidsveld hernieuwbare energie.

Ad (d)

De conclusie en aanbevelingen laten zien wat de mogelijkheden zijn van het tijdelijk anders bestemmen met hernieuwbare energie. Door gebruik te maken van een meervoudige casestudy moet duidelijk worden hoe het beleidsarrangement omtrent het tijdelijk gebruik van hernieuwbare energiefuncties er uit ziet.

1.5 Opzet van het onderzoek

Naar aanleiding van het onderzoeksmodel is de onderstaande onderzoeksopzet ontstaan. Met de onderzoeksopzet wordt schematisch weergegeven hoe het onderzoek is opgezet en welke stappen worden ondernomen.

Figuur 6: De onderzoeksopzet.

Het onderzoek is opgebouwd uit zeven hoofdstukken waarvan deze inleiding het eerste hoofdstuk is. In hoofdstuk twee wordt het theoretisch kader uiteengezet. De theorie die in het onderzoek wordt gehanteerd is de beleidsarrangementenbenadering. Deze theorie is in 2000 geïntroduceerd door Arts, Van Tatenhove & Leroy. Vervolgens wordt in hoofdstuk drie de methodologie van het onderzoek beschreven. Voor het onderzoek is gekozen voor een meervoudige casestudy.

In hoofdstuk vier volgt een verdieping van het onderwerp tijdelijk bestemmen in relatie met hernieuwbare energie, waardoor de mogelijkheden zichtbaar worden. In hoofdstuk vijf worden de cases geanalyseerd. Centraal bij deze analyse staat de theorie van de beleidsarrangementenbenadering. Aan de hand van de vier dimensies worden de twee projecten (Almere en Breda) geanalyseerd. In hoofdstuk zes is met behulp van een SWOT-analyse een overzicht gegeven van de resultaten uit het empirische onderzoek. Tot slot volgt in hoofdstuk zeven de conclusie, waarin de bevindingen worden gepresenteerd en wordt gereflecteerd op het onderzoek.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

In dit hoofdstuk wordt de gehanteerde theorie uit het onderzoek nader beschouwd. Centraal staat in het voorliggende onderzoek de beleidsarrangementenbenadering, die is ontwikkeld door Van Tatenhove, Arts en Leroy (2000). In paragraaf 2.1 wordt het institutioneel perspectief weergegeven. Binnen dit institutioneel perspectief wordt de beleidsarrangementenbenadering, afgekort BAB, als analysekader gebruikt. In paragraaf 2.2 staat kort uiteengezet wat de beleidsarrangementenbenadering inhoudt en hoe het gebruikt wordt in het onderzoek. Tot slot volgt in paragraaf 2.3 het conceptueel model.

2.1 Institutioneel perspectief

Beleidsprocessen kunnen vanuit verschillende perspectieven worden benaderd. In de sociale wetenschappen worden drie perspectieven onderscheiden (Driessen & Leroy, 2007). Een veel gebruikte benadering is ten eerste het doelrationele perspectief. Dit perspectief is gericht op doelgerichtheid en efficiëntie. Aanname is dat beleidsdoelen relatief eenduidig kunnen worden vastgesteld en dat de uitvoering van beleidsdoelen door lagere overheden of andere actoren kan worden afgedwongen (Dobbelaer, 2011).

De tweede invalshoek is het sociaal-interactieperspectief, dat zich onderscheidt van het doelrationele door beleidsprocessen te omschrijven als overleg en onderhandeling in plaats van rationeel uitdenken. Niet een alles overziende en sturende overheid, maar de interactie in netwerken en de machtsverhoudingen tussen overheden en allerlei maatschappelijke actoren bepalen het procesverloop en het resultaat. Het interactie-perspectief gaat er vanuit dat actoren in de moderne samenleving niet langer zelfstandig hun doelen kunnen realiseren, omdat zij wederzijds afhankelijk zijn geworden van hulpbronnen die in het bezit zijn van andere partijen. Om tot uitruil van deze hulpbronnen te komen gaan actoren relaties met elkaar aan, welke resulteren in een patroon van interacties. Het geheel van onderlinge relaties vormen een netwerk. Netwerken kunnen ontstaan rondom uiteenlopende thema's en met verschillende doelen (Dobbelaer, 2011).

De derde invalshoek is het institutionele perspectief. Vanuit deze invalshoek vindt het onderzoek plaats. Centraal hierin staat de werking van instituties als drijvende kracht achter beleidsprocessen. Anders dan het doelrationele perspectief zet zij zich af tegen doelrationeel en intentioneel denken over sociaal handelen. Vanuit het institutionalisme is de aandacht gericht op beperkingen die de context oplegt aan het sociale handelen. Traditionele handelingspatronen zijn daarbij minstens zo belangrijk als doelrationeel denken. Anders dan het sociaal-interactieperspectief is het institutioneel perspectief niet alleen gericht op de zich in het hier en nu afspelende interacties, maar wordt ook een belangrijke invloed toegekend aan bepaalde patronen, afspraken en regels uit het verleden (Dobbelaer, 2011).

Het handelen van actoren, al dan niet vastgelegd in beleid, is volgens de institutionele benadering niet zozeer alleen het resultaat van het calculerend afwegen van kosten en baten van mogelijkheden, maar wordt evenwel beïnvloed door overwegingen van gepastheid, door het begrensde vermogen van de kennis en door padafhankelijkheid. De in het verleden gemaakte keuzes bepalen voor een belangrijk deel de keuzemogelijkheden van vandaag (Dobbelaer, 2011).

Voor een institutionele invalshoek is gekozen in dit onderzoek. Redenen voor deze keuze zijn dat beleid in de huidige complexe samenleving niet meer tot stand komt door doelrationele besluitvorming, maar in belangrijke mate wordt beïnvloed door de werking van instituties. Instituties structureren in belangrijke mate de beleidsuitkomsten. De verwachting is dat het discours tijdelijk bestemmen met hernieuwbare energie tot veranderingen leidt in het beleidsveld. Nieuwe discursieve innovaties presenteren niet alleen nieuwe concepties, maar brengen tegelijkertijd nieuwe coalities tot stand, maken nieuwe hulpbronnen beschikbaar en leiden tot veranderende spelregels (Arts & Leroy, 2003).

2.2 De beleidsarrangementenbenadering

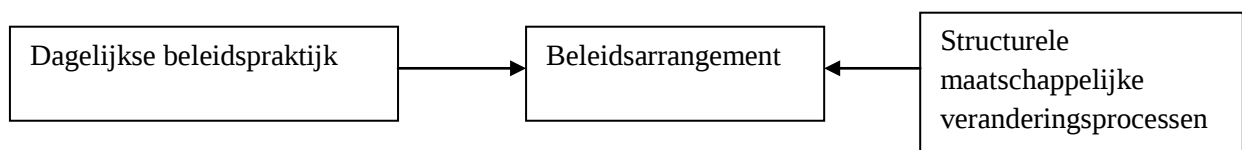
Zoals in de vorige paragraaf is toegelicht richt het onderzoek zich op het institutioneel perspectief. Binnen deze institutionele invalshoek wordt de beleidsarrangementenbenadering als analysekader gebruikt. Een beschrijving van de beleidsarrangementenbenadering, afgekort BAB, vindt in deze paragraaf plaats.

De beleidsarrangementenbenadering, geïntroduceerd door Van Tatenhove, Arts en Leroy, komt voort uit de kritiek op de netwerkbenadering, die onvoldoende aandacht heeft voor maatschappelijke en politieke ontwikkelingen buiten het netwerk. Met de benadering willen de bedenkers ten eerste een verbinding maken tussen allerlei dagelijkse (milieu)beleidsprocessen enerzijds en sociale en politieke ontwikkelingen op de langere termijn anderzijds. Ten tweede recht doen aan de wisselwerking tussen actor en structuur, de verhouding tussen strategisch handelen van actoren en structurele ontwikkelingen. En ten derde ook rekening houden met zowel de inhoud als de organisatie van beleidsprocessen (Arts & Leroy, 2003).

Bij de beleidsarrangementenbenadering staan drie begrippen centraal: institutionalisering, politieke modernisering en beleidsarrangementen. Aan de hand van deze begrippen wordt de theorie uiteengezet.

Met 'institutionalisering' wordt bedoeld dat rond beleid geleidelijk relatief stabiele probleemdefinities en oplossingsrichtingen ontstaan. Er vormen zich vaste patronen van taakverdeling en beleidsprocessen die zich ontwikkelen tot min of meer vaste regels. Institutionalisering verwijst in eerste instantie naar structurering en stabilisering. Instituties ondergaan, hoe stabiel ze ook lijken, voortdurend processen van verandering, afbraak en wederopbouw (Van der Berg, 2003).

In een 'institutionaliseringsproces' vinden, zeker op de lange termijn, wijzigingen plaats. Als gevolg van allerlei maatschappelijke, economische en politieke processen ontstaan andere verhoudingen tussen staat, markt en burgers, andere (machts)verhoudingen en opvattingen over sturing en beleid. Deze ontwikkelingen worden in de beleidsarrangementenbenadering 'politieke modernisering' genoemd (Van der Berg, 2003).

Figuur 7: Schematische weergave beïnvloeding beleidsarrangement (Bron: Van der Berg, 2003).

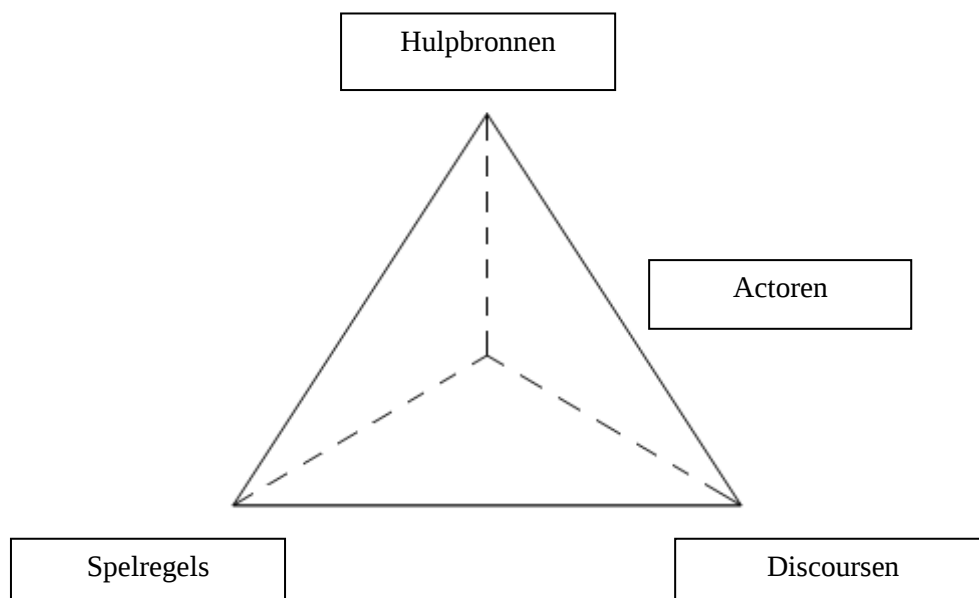

De beleidsarrangementenbenadering draait om het analyseren en begrijpen van de mechanismen die ervoor zorgen dat enerzijds de samenleving institutionaliseert en anderzijds aan maatschappelijke en politieke veranderingen onderhevig is. De kern van deze benadering is het beleidsarrangement. Het begrip beleidsarrangement wordt als volgt gedefinieerd: "De tijdelijke stabilisering van de inhoud en de organisatie van een beleidsdomein" (Arts & Leroy, 2003, p.11). Een beleidsarrangement is dus eigenlijk een momentopname van een beleidsdomein. Een beleidsdomein wordt gevormd door de institutionele en culturele context waarbinnen beleid wordt gevoerd.

Om een analyse van het beleidsveld te maken zijn vier dimensies geïntroduceerd. Het doel van de analyse is om te achterhalen in hoeverre een ontwikkeling van een beleidsdomein gestimuleerd of geremd wordt door een beleidsarrangement.

De beleidsarrangementenbenadering onderscheidt in een beleidsdomein de volgende vier dimensies, waarvan de eerste drie naar de beleidsorganisatie en de laatste naar de beleidsinhoud verwijzen:

- 1) de actoren en hun coalities
- 2) de hulpbronnen die actoren tot hun beschikking hebben
- 3) de formele en informele spelregels
- 4) De invloed van discourses op de beleidsvorming

Figuur 8: De vier dimensies van een beleidsarrangement als tetraëder (Bron: De Boer et al., 2008).

De afbeelding hierboven symboliseert de samenhang tussen de verschillende dimensies. De dimensies zijn nauw met elkaar verbonden. Deze verwevenheid zorgt ervoor dat een verandering in één van de dimensies in de regel leidt tot een verandering van de andere dimensies, hoewel daarop uitzonderingen mogelijk zijn. Een introductie van een nieuw

discours, kan leiden tot nieuwe actoren in het beleidsveld, verschuiving van hulpbronnen en een verschuiving van de spelregels (Van der Berg, 2003).

De eerder geïntroduceerde vier dimensies van de beleidsarrangementenbenadering worden hieronder verder geoperationaliseerd.

2.2.1 Actoren en coalities

Actoren zijn de individuen, groepen en organisaties die betrokken zijn bij de besluitvorming rond een beleidsthema. In een beleidsdomein zijn doorgaans veel actoren betrokken. Hierbij valt te denken aan bijvoorbeeld overheidsinstanties, belangenorganisaties, bedrijven en kennisinstituten. Het is mogelijk dat een aantal van deze actoren coalities vormen. Bij de bestudering van het beleidsproces is het in kaart brengen van de actoren belangrijk. Het geeft immers een overzicht van de voornaamste actoren binnen het beleidsdomein. Van een coalitie is sprake als twee of meer actoren duurzaam samenwerken op basis van gedeelde doelen, hulpbronnen en/of interpretaties van beleidsdiscoursen (Van der Berg, 2003).

2.2.2 Hulpbronnen: macht en invloed

De tweede dimensie van de BAB zijn hulpbronnen. Door het verbinden van de dimensies hulpbronnen en actoren kunnen de machtsrelaties tussen de verschillende actoren in beeld worden gebracht. Hulpbronnen zijn de middelen die de actoren ter beschikking staan om hun doel te bereiken, beleid en beleidsprocessen te beïnvloeden. Macht verwijst naar de mobilisatie, verdeling en inzet van hulpbronnen. Invloed naar door wie en hoe de beleidsuitkomsten worden bepaald (Van der Berg, 2003).

Actoren beschikken in hun onderlinge interacties over allerlei hulpbronnen, die zij kunnen inzetten om het beleidsproces in de door hen gewenste richting te sturen. In het onderzoek zijn de volgende hulpbronnen onderscheiden:

- Financiële hulpbronnen: geld nodig om te kunnen investeren in de daadwerkelijke uitvoering van projecten. Belangrijk is het verkrijgen van subsidies. Maar geld is ook nodig om goed beleid te kunnen maken.
- Productiemiddelen: materiële zaken die benodigd zijn bij het uitvoeren van beleid. Voorbeelden zijn gronden die nodig zijn om windturbines te plaatsen of een bepaald type molen dat voorhanden moet zijn om tot de realisatie van een project over te gaan.
- Bevoegdheden: hieronder wordt verstaan de formele juridische autoriteit van een actor om een bepaalde beslissing te nemen of beleidstaken uit te voeren.
- Kennis en expertise: de beschikking over kennis en expertise is belangrijk om goede onderbouwde beslissingen te kunnen nemen. Onder expertise wordt ondermeer ervaring verstaan
- Legitimiteit: het bepaalt in belangrijke mate de aanvaardbaarheid van de besluitvorming. Belangrijk is dat het beleid politiek en maatschappelijk wordt ondersteund.
- Personele hulpbronnen: de beschikking over voldoende mankracht en goede relaties met andere actoren (Dobbelaer, 2011).

De verdeling van hulpbronnen tussen actoren is bepalend voor de onderlinge machtsverhoudingen. Echter kan dit wel in de loop van de tijd veranderen, bijvoorbeeld

doordat nieuwe actoren en/of nieuwe discoursen hun intrede doen in het beleidsarrangement, nieuwe coalities ontstaan, of er een nieuwe spelregel gaat gelden (De Boer, Kuindersma, Van der Zouwen & Van Tatenhove, 2008).

2.2.3 Spelregels

Een arrangement vertoont een zekere stabiliteit omdat er bepaalde spelregels gelden. Spelregels bepalen wie er mag meepraten en meebeslissen, hoe beleid gemaakt en uitgevoerd wordt en wie voor welke beleidstaken verantwoordelijk is. Spelregels kunnen formeel of informeel van aard zijn. Formele spelregels zijn vastgelegd in de wet- en regelgeving. Bij informele spelregels gaat het daarentegen om ongeschreven regels die voortkomen uit bestaande tradities, routines, gewoonten en gebruiken (De Boer et al., 2008).

2.2.4 Discours

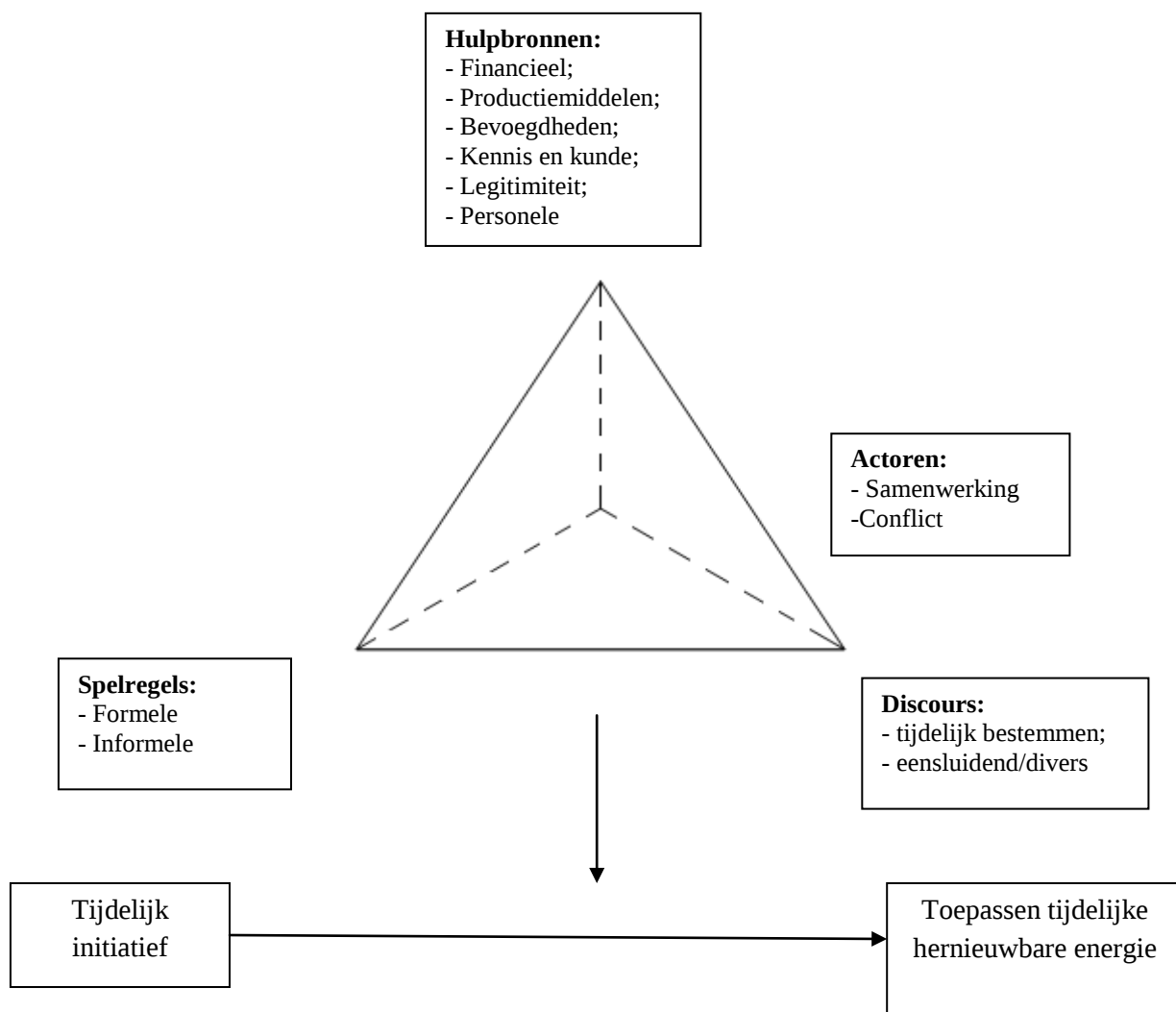
Bij de dimensie discours gaat het om de beleidsinhoud. Een discours domineert het beleidsarrangement. Een discourse is "a set of ideas, concepts, buzzwords and stories which combined give meaning to a certain phenomenon in the real world" (De Boer et al., 2008, p. 23). Een discours kan dus gezien worden als een denkwijze, een filosofie of een heersend gedachtegoed.

Over het algemeen kunnen twee vormen van discoursanalyse worden onderscheiden. De eerste beschouwd discoursen als referentiekader, de tweede ziet discoursen als 'language in use'. In dit onderzoek wordt een discours opgevat als referentiekader dat actoren in onderlinge interacties wordt ontwikkeld en gebruikt om betekenis te geven aan beleidsproblemen en beleidshandelen. Binnen een arrangement kunnen verschillende discoursen met elkaar concurreren of kan er een gedeeld, dominant discours zijn. Ook kunnen actoren op basis van het discours een coalitie sluiten. Een dominant en breed gedragen discourscoalitie is een bruikbaar machtsmiddel (De Boer et al., 2008).

2.3 Het conceptuele model

Het conceptuele model van het onderzoek ziet er als volgt uit:

Figuur 9: Het conceptuele model.

2.3.1 Beschrijving van het conceptuele model

Voor het daadwerkelijk implementeren van een tijdelijk initiatief, in dit geval het tijdelijk bestemmen met hernieuwbare energie, spelen de vier dimensies van de beleidsarrangementenbenadering een belangrijke rol. Voordat men overgaat op de implementatie vinden er verschillende beleidsprocessen plaats in het beleidsarrangement. Aan de hand van de eerder geïntroduceerde vier dimensies van de beleidsarrangementenbenadering kunnen tijdelijk (anders) bestemde gronden worden gebruikt voor de opwekking van hernieuwbare energie. Voorwaarden is wel dat de vier dimensies op elkaar worden afgestemd.

Belangrijke indicatoren die de besluitvorming omtrent het tijdelijk (anders) bestemmen met hernieuwbare energie beïnvloeden staan in bovenstaand figuur afgebeeld. Het gaat hierbij om vragen als:

1) Actoren: - Welke actoren en coalities zijn betrokken bij het project?

- 2) Hulpbronnen: - Welke hulpbronnen hebben de actoren tot hun beschikking?
- 3) Spelregels: - Welke spelregels zijn er in het beleidsveld?
- Zijn er veranderende spelregels?
- Op welke manier zorgen regels in het beleidsveld voor belemmeringen en mogelijkheden voor tijdelijke hernieuwbare energie?
- 4) Discours: - Welke discoursen hebben de betrokken actoren?
- Is er consensus of strijd over de inhoud van beleid?

Hoofdstuk 3: Methodologie

In het vorige hoofdstuk is de theorie waarmee dit onderzoek zal worden uitgevoerd uiteengezet. In dit hoofdstuk staat de methodologie van het onderzoek centraal. Op basis van de eerder beschreven doel- en vraagstelling en het theoretisch kader wordt in paragraaf 3.1 de onderzoeksstrategie opgesteld. In paragraaf 3.2 wordt de wijze van dataverzameling toegelicht.

3.1 Onderzoeksstrategie

Een onderzoeksstrategie is een geheel van met elkaar samenhangende beslissingen over de wijze waarop het onderzoek wordt uitgevoerd (Verschuren & Doorewaard, 2007). Omdat de tijd en mogelijkheden voor het onderzoek vrij beperkt zijn is het belangrijk om een goede onderzoeksstrategie te ontwikkelen.

In dit onderzoek richt ik me diepgang. Dit houdt in dat het onderzoek tot minder gegeneraliseerde kennis komt. Daar tegenover heeft het onderzoek wel de volgende kenmerken: diepgang, detaillering, complexiteit en een sterke onderbouwing met een minimum aan onzekerheid. Verder zijn de bevindingen van het onderzoek van kwalificerende en interpreterende aard, waarbij verbaal en beschouwend wordt gerapporteerd (Verschuren & Doorewaard, 2007).

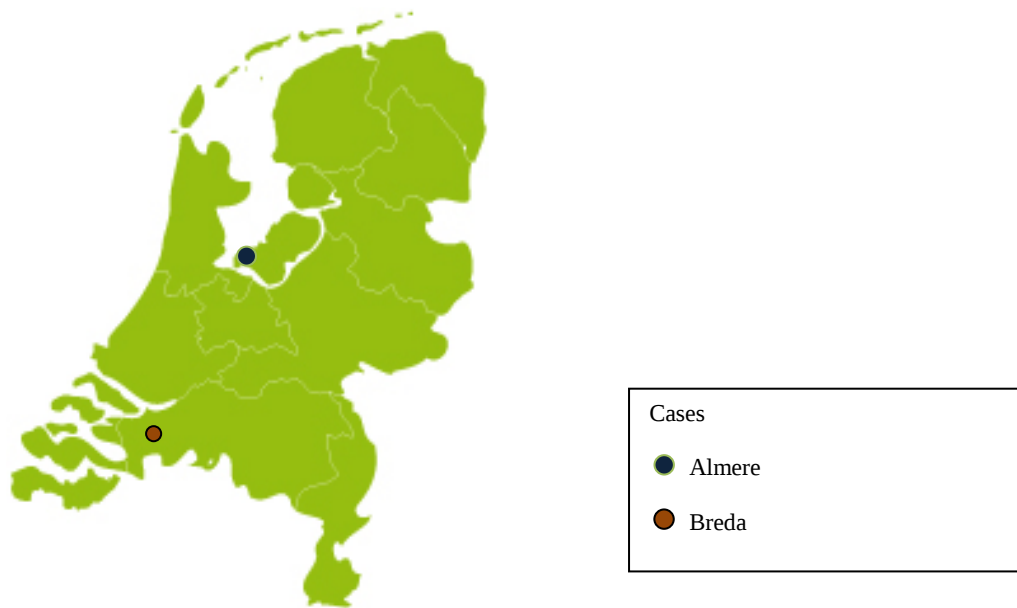
Uit de bestudeerde literatuur en de bovenstaande keuzes blijkt dat een casestudy een geschikte methode voor het onderzoek is. Bij de hierboven geschetste overwegingen passen de eigenschappen van de casestudy immers uitstekend. Met het onderzoek wil ik inzicht krijgen in de mogelijkheden van tijdelijk bestemmen met hernieuwbare energie, waarbij ik op een kwalitatieve wijze onderzoek ga doen. Binnen de casestudy zijn er verschillende varianten. In dit onderzoek wordt gekozen voor de meervoudige casestudy. Reden voor deze keuze is dat er geen sprake is van een unieke case, maar juist meerdere cases. Het voordeel is dat de externe generaliseerbaarheid wordt vergroot als de cases leiden tot gemeenschappelijke conclusies, waardoor de externe validiteit van het onderzoek wordt bevordert (Yin, 2003).

3.1.1 Selectiecriteria cases

Een belangrijke opgave bij het tijdelijk bestemmen is het koppelen van de juiste initiatieven aan de locatie en de behoefte in een gebied. Daarom is het belangrijk dat de cases aan een aantal selectiecriteria voldoen. De criteria waaraan de cases dienen te voldoen luiden als volgt:

- Het onderzoek richt zich op gebieden waarbij zowel braakliggende gronden als leegstaand vastgoed een rol kunnen spelen.
- Het project is in ieder geval in een vergevorderd stadium, liefs in de realisatiefase.
- De case is een voorbeeld van een gebied dat geschikt is voor tijdelijk bestemmen (zie hoofdstuk vier voor verdere uitleg)
- Gebied waar men gebruik maakt van hernieuwbare energie voor het tijdelijk bestemmen van leegstaande gebieden.

Figuur 10: Overzicht ligging onderzoeksgebieden

Op de afbeelding hierboven zijn de ligging van de onderzoeksgebieden, Almere en Breda, aangegeven op de kaart van Nederland. Hieronder volgt een korte toelichting. In hoofdstuk vijf volgt een uitgebreide analyse van beide projecten.

Almere

het windmolenpark in Almere (de windboog) is een voorbeeld van tijdelijk project. In september 2007 is het park officieel geopend en op 1 januari 2020 zullen de windmolens weer moeten zijn verwijderd. Hiermee is het een van de twee tijdelijke windmolenparken in Nederland en past het bij de selectiecriteria dat de case zich in de realisatiefase bevindt.

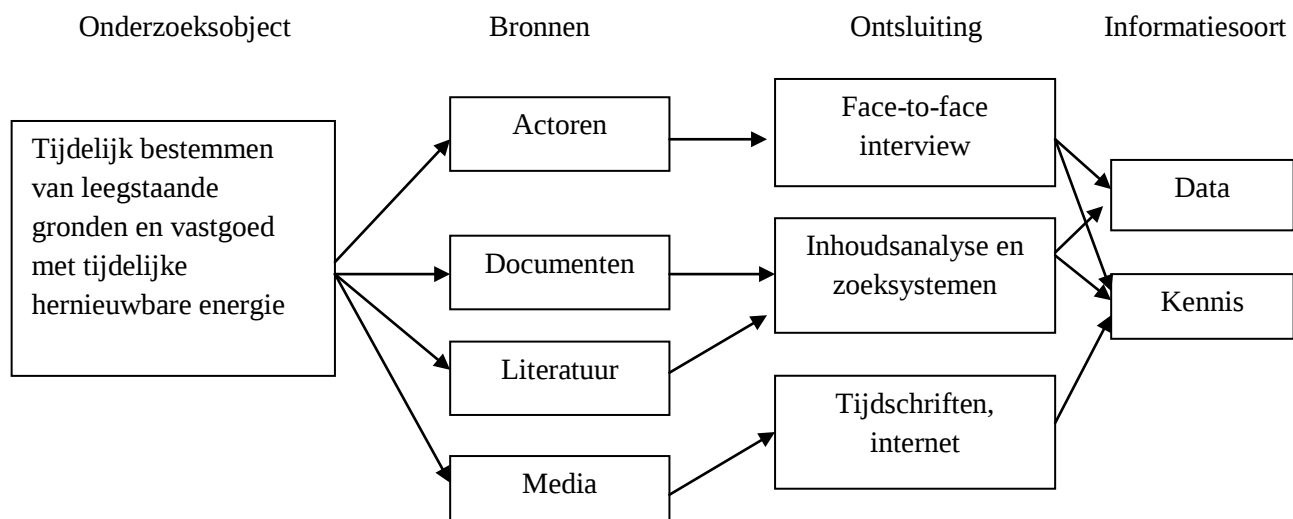
Breda

De coöperatie Breda DuurSaam heeft verregaande plannen om de vele braakliggende gebieden in Breda te bestemmen met tijdelijke mobiele zonnepanelen. Het project, met de naam ZonneWijde, wil allereerst een terrein van 1,5 hectare gebruiken voor het plaatsen van mobiele zonnepanelen. Op dit moment zijn de plannen in een vergevorderd stadium. De locatie is bekend en de financiële haalbaarheid is in beeld gebracht. Het wachten is op de definitieve startsein van de gemeente Breda om de plannen tot uitvoer te brengen.

3.2 Onderzoeksmateriaal

In deze paragraaf is de vraag wat voor soort materiaal nodig is en hoe dit materiaal wordt verzameld en gegenereerd. De afbeelding hieronder geeft weer hoe het materiaal wordt verzameld en wat het moet opleveren in deze thesis.

Figuur 11: Verzamelen van onderzoeksmateriaal (Bron: Verschuren & Doorewaard, 2007).

Met het onderzoek wordt geprobeerd inzicht te geven omtrent het gebruik van tijdelijke initiatieven. Centraal hierbij staat het concept Tijdelijk Anders Bestemmen. Het onderzoeksobject is het tijdelijk bestemmen van leegstaande gronden en vastgoed met tijdelijke hernieuwbare energie. Door het bestuderen van de literatuur uit binnen- en buitenland wordt geprobeerd een zo breed mogelijk inzicht te schetsen over de theorie omtrent tijdelijk bestemmen.

Voor het verzamelen van onderzoeksmateriaal is literatuur een belangrijke bron. Door het bestuderen van de literatuur over tijdelijk bestemmen, hernieuwbare energie en de beleidsarrangementenbenadering is het mogelijk de begrippen af te bakenen. De kernbegrippen van het onderzoek worden geoperationaliseerd en ingebed in de literatuur.

De eerste fase van het onderzoek is vooral gericht op het verzamelen van kennis uit de literatuur, documenten en media. Ik heb gezocht naar literatuur over tijdelijke bestemmingen en hoe dit past in de huidige gebiedsontwikkeling, die steeds meer gericht is op organisch en duurzaam. De bronnen zijn ontsloten door inhoudsanalyse en zoeksystemen. Voorbeelden van zoektermen zijn: tijdelijk anders bestemmen, tussentijd en tijdelijke hernieuwbare energie. Deze termen zijn dan ook allemaal teruggekomen in hoofdstuk vier van het onderzoek.

In het tweede deel van het onderzoek ga ik het veld in. Om tot conclusies en aanbevelingen te komen vindt er onderzoek plaats in verschillende cases. Zoals in de vorige paragraaf al naar voren is gekomen wordt gebruik gemaakt van een meervoudige casestudy. Aan de hand van het analysekader (beleidsarrangementenbenadering), die grotendeels voortkomt uit de bestaande literatuur en documenten worden deze cases geanalyseerd. De resultaten van het onderzoek wil ik verkrijgen door twee cases te beoordelen die gebruik hebben gemaakt van tijdelijke hernieuwbare energie. Aan de hand van de informatie die ik uit de interviews heb gekregen en het analyseren van documenten en literatuuronderzoek probeer ik antwoorden te vinden op de hoofd- en deelvragen van het onderzoek. Doordat het begrip nog in de kinderschoenen staat is dit concept nog amper gebruikt en is er nog veel ontbrekende kennis. Het onderzoek kan dan ook een bijdrage leveren aan zowel het omgaan

met tijdelijke bestemmingen als het omgaan met hernieuwbare energie, en dan met name wind- en zonne-energie.

3.3 Operationalisatie

In hoofdstuk twee is het conceptueel model gepresenteerd, met daarin de concepten die een centrale rol spelen bij de uitvoer van dit onderzoek. De variabelen uit het conceptuele model zullen verder worden geoperationaliseerd via de indicatoren in onderstaande tabel. Op basis van deze indicatoren zal de analyse van de cases plaatsvinden en wordt de interviewgide opgesteld.

Variabele	Dimensies	Indicatoren
Beleidsarrangement	Actoren en coalities	- Direct betrokken actoren - Indirect betrokken actoren - Relaties tussen actoren
	Hulpbronnen	- Financiële hulpbronnen - Productiemiddelen - Bevoegdheden - Kennis en expertise - Legitimiteit - Personele hulpbronnen
	Spelregels	- Wetgeving - Beleidsregels
	Discours(en)	- Gedachtegoed dat aan de basis ligt van beleidsarrangement - Consensus tussen de betrokken actoren (discourscoalitie)

Tabel 1: Operationalisatie.

Hoofdstuk 4: Hernieuwbare energie en tijdelijk bestemmen

Het bijzondere aan het onderzoek is om tijdelijk bestemmen te koppelen aan de opwekking van hernieuwbare energie. Om een beter beeld te schetsen van beide begrippen wordt in dit hoofdstuk beide begrippen uiteengezet. Allereerst wordt in paragraaf 4.1 de hernieuwbare energie in Nederland besproken. Vervolgens wordt in paragraaf 4.2 de huidige situatie van windenergie en zonne-energie weergegeven. Tot slot volgt in paragraaf 4.3 de mogelijkheden van tijdelijk bestemmen. Tevens wordt hier stil gestaan bij de het tijdelijk gebruik van windturbines en zonneparken.

4.1 Hernieuwbare energie: beleid en cijfers

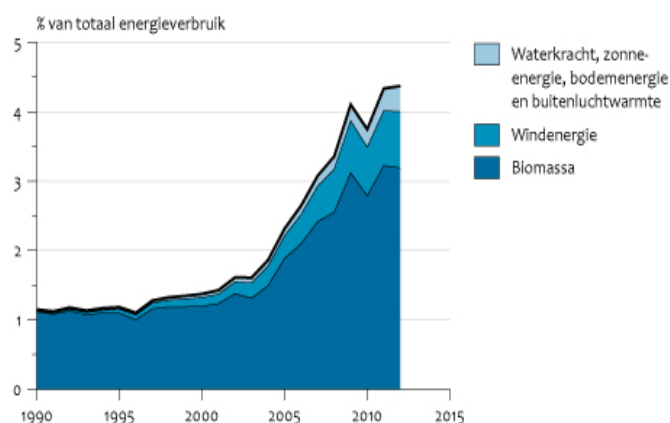
In deze paragraaf wordt de huidige situatie op het gebied van hernieuwbare energie in beeld gebracht. De bedoeling is om te laten zien dat het de hoogste tijd wordt om hernieuwbare energie daadwerkelijk te gebruiken voor de opwekking van energie om haar doelstellingen te behalen. Deze paragraaf is een verdieping op de gegevens geïntroduceerd in het eerste hoofdstuk van het onderzoek.

4.1.1 Hernieuwbare energie in Nederland

In deze paragraaf wordt gekeken hoe het ervoor staat met de huidige energietransitie in Nederland. Er wordt vooral vergeleken met de andere landen van de Europese Unie.

De verduurzaming van de Nederlandse energievoorziening verloopt traag. Nederland is op achterstand geraakt ten opzichte van andere Europese landen die sneller verduurzamen. Hieronder wordt een overzicht van de achterstandspositie van Nederland gegeven.

Het beleid van Nederland is erop gericht om te voldoen aan de doelstelling van 16 procent in 2020. Dit betekent dat Nederland nog een grote stap vooruit te maken heeft.

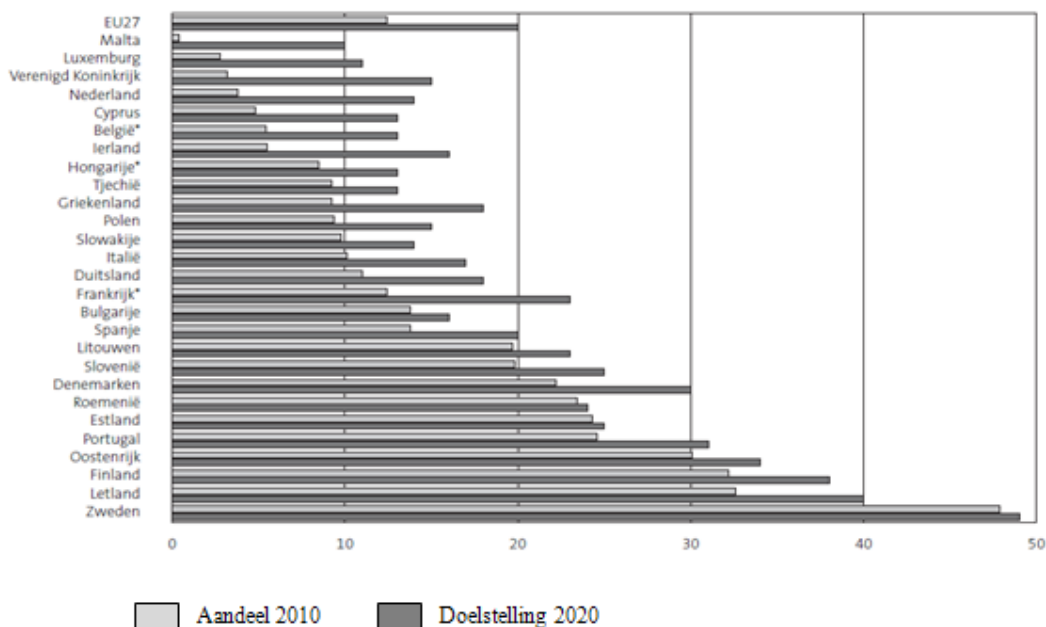

Figuur 12: Hernieuwbare energiebronnen in Nederland in 2012 (Bron: CBS, 2013).

In Nederland wordt 4,4 procent van het totale energieverbruik geleverd door hernieuwbare energiebronnen. Het aandeel hernieuwbare energie in Nederland bestaat wel uit verschillende energievormen. Het aandeel hernieuwbare energie is als volgt verdeeld: in 2012 is biomassa (72%) de belangrijkste energiebron, gevolgd door windenergie (20%). De andere vormen van

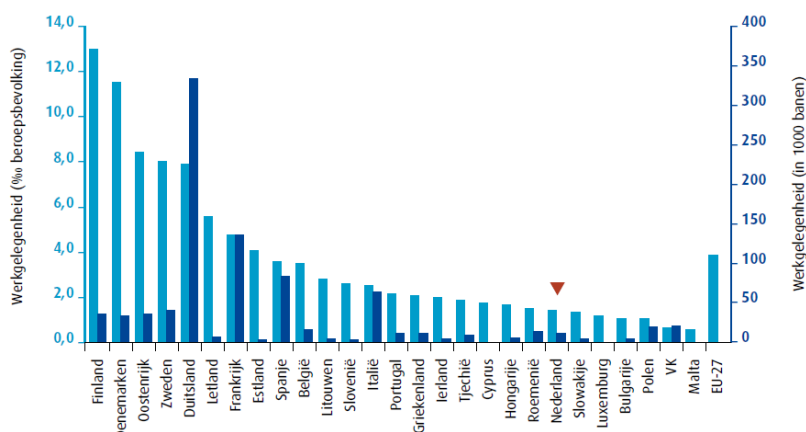

hernieuwbare energie worden nog relatief weinig gebruikt (8%). Al is de verwachting dat hernieuwbare energie de komende decennia een sterke groei zal gaan doormaken. Dit is het gevolg van dalende investeringskosten, stijgende oliepijzen en stimulerend overheidsbeleid (Hieminga & Van Woelderen, 2011).

Figuur 13: Gerealiseerd aandeel hernieuwbare energie (2010) en nationale doelstelling 2020 voor alle landen van de EU (Bron: CBS, 2012).

Het gerealiseerde aandeel hernieuwbare energie van Nederland (4,4 %) is vanuit Europees perspectief erg laag. Alleen het Verenigd Koninkrijk, Luxemburg en Malta hebben een lager percentage. Inmiddels heeft het huidige kabinet in het regeerakkoord afgesproken om te streven naar 16 procent in 2020 in plaats van de eerdere 14 procent. Deze doelstelling van 16 procent lijkt erg optimistisch. De komende jaren zullen er nog grote stappen moeten worden gemaakt om al 14 procent te halen, laat staan 16 procent (CBS, 2013).

Figuur 14: Werkgelegenheid in de hernieuwbare energiesector in de EU (Bron: RLI, 2011).

Nederland staat in de achterhoede in Europa wat betreft de werkgelegenheid in de hernieuwbare energiesector. Nederland neemt met 1,4 promille van de beroepsbevolking in 2009 (12.400 banen) een 21^e plaats in. Om een vergelijking te maken: Duitsland bijvoorbeeld heeft niet alleen veel mensen werkzaam in de hernieuwbare energiesector, maar ook in de ontwikkeling en productie van hernieuwbare energietechnologie en de export daarvan. Nederland staat ook bekend om haar technologische kennis en export maar heeft, zo blijkt uit de cijfers, een enorme achterstand opgelopen (RLI, 2011).

De hierboven cijfers laten zien dat Nederland een achterstandspositie inneemt in Europa. De huidige achterstandspositie is ongewenst. De energietransitie moet versnellen. Hiervoor zijn volgens de RLI (2011) drie motieven:

- Nederland mist economische kansen en loopt steeds grotere economische risico's. Groene economische groei en energietransitie is steeds duidelijker een weg die leidt tot een hogere toegevoegde economische waarde en grotere maatschappelijke welvaart. Nederland moet zich enerzijds richten op het beperken van de kosten van de omschakeling naar duurzame energie, maar anderzijds ook voordeel zien te halen uit de baten van de investeringen in de energietransitie zoals nieuwe bedrijvigheid en werkgelegenheid. De komende decennia zullen de duurzaamheidseisen die aan producten en diensten worden gesteld steeds hoger worden. De vraag naar duurzame producten en diensten wordt steeds belangrijker voor de Nederlandse exportpositie. Als Nederland te langzaam verduurzaamt, zal de concurrentiepositie van Nederland verzwakken.

- Er is sprake van grote maatschappelijke dynamiek die de Rijksoverheid kan benutten om de opgelopen achterstanden in te lopen.

Er zijn veel lokale en regionale initiatieven gericht op energiebesparing en de opwekking van hernieuwbare energie. Decentrale overheden hebben aanzienlijk hogere ambities dan het Rijk. Deze lokale initiatieven gaan elkaar steeds meer versterken. Ook gaan steeds meer verschillende partijen in samenwerkingsverbanden aan duurzame projecten werken. Taak van het Rijk is om voorwaarden te scheppen, waardoor decentrale energieopwekking verder kan groeien.

- Nederland is gebonden aan internationale afspraken om de effecten van het menselijk handelen op het klimaat terug te dringen.

De verwachting is dat de Europese afspraken zullen uitmonden in veel strengere doelstellingen voor Nederland voor de reductie van de broeikasuitstoot in 2050. Als de rijksoverheid de transitie daadwerkelijk versnelt, zullen de scherpe reductiedoelstellingen op de lange termijn gemakkelijker bereikt worden.

Uit bovenstaande gegevens blijkt dat Nederland in de verduurzaming achterop is geraakt. Redenen liggen niet zozeer op technologisch gebied. De bestaande methoden en technieken zijn grotendeels voldoende om een duurzame energievoorziening te realiseren op de lange termijn (2050). De vertraging komt vooral voort uit maatschappelijke en institutionele factoren. Het rijksbeleid zit gevangen in het bestaande systeem van fossiele belangen, technologieën en infrastructuur, waardoor vernieuwing nog altijd moeilijk is (RLI, 2011).

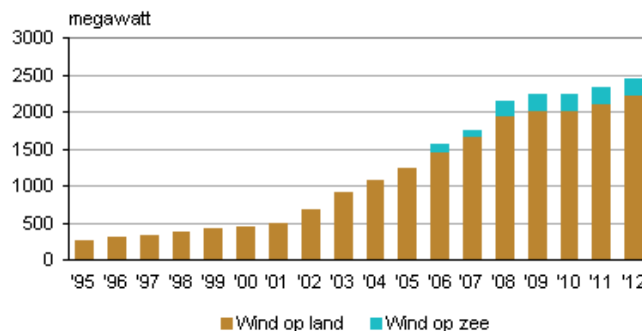

4.2 Hernieuwbare energie: wind- en zonne-energie

Over de voor- en nadelen van windenergie en zonne-energie zijn al talloze onderzoeken gedaan. Om te kunnen oordelen of het gebruik van windturbines en zonneparken op tijdelijk (anders) bestemde gronden kan worden toegepast wordt in deze paragraaf de twee kansrijke vormen van hernieuwbare energie, wind- en zonne-energie, geanalyseerd.

4.2.1 Windenergie

In Nederland ziet men in windenergie veel mogelijkheden. Het huidige kabinet Rutte zet in op 6.000 MW in 2020. Om dat te bereiken moet er tot 2020 nog 3.500 MW bijgeplaatst worden. Dit lijkt niet erg realistisch als je bedenkt dat van plan tot uitvoering van windmolens gemiddeld acht jaar wordt gerekend. Daarnaast is er veel politieke discussie over de plannen. Het CPB adviseert om de bouw van windmolens met vijf jaar uit te stellen, aangenomen dat de prijs van elektriciteit dan weer hoger ligt (Van Mersbergen, 2013). Om haar ambities toch te halen zal men gebruik kunnen maken van tijdelijke windenergie.

Figuur 15: Huidig MW opgewekte windenergie (Bron: CBS, 2013).

De discussie over windenergie is al jaren aan de gang. Opvallend blijft het hoge aantal mensen dat tegen het plaatsen van windmolens is. Om de discussie te kunnen plaatsen zijn hieronder een aantal argumenten voor en tegen (tijdelijke) windmolens weergegeven.

Voordelen	Nadelen
Hoge opbrengst	Weinig flexibiliteit
Kansen voor lokale participatie	Geen draagvlak; NIMBY
Beperkte oppervlakte per molen	Kan niet uit met een korte exploitatie
Financieel aantrekkelijk	Geen planologische mogelijkheden
Schone, onuitputtelijke bron van energie	Landschapsfactoren
	Hinder (geluid, slagschaduw)

Tabel 2: Overzicht voor- en nadelen windenergie (Bron: Ellenbroek & Kooper, 2013).

Het gebruik van tijdelijke windenergie is mogelijk als men de nadelen weet te beperken. De tijd om de investering terug te verdienen is de belangrijkste voorwaarde voor de initiatiefnemers. Gemiddeld kan men naar tien jaar de investering terug verdienen, afhankelijk van de grootte en rotordiameter van de turbine en of men in aanmerking komt voor subsidie.

Daarnaast zijn de technische ontwikkelingen in volle gang, waardoor de verwachting is dat de hinder in de toekomst flink zal afnemen (Ellenbroek & Kooper, 2013).

4.2.2 Zonne-energie

Nederland moet een inhaalslag maken op het gebied van zonne-energie. Uit cijfers van het CBS uit 2011 blijkt dat we ver achterblijven bij de rest van de Europese Unie. Het Nederlandse percentage zonnestroom in het totale elektriciteitsgebruik is slechts 0,1 procent van ons totale stroomverbruik (150 MW). In voorhoedelanden als Duitsland, Spanje, Tsjechië en Italië is dit 3 procent. In de Europese Unie is het gemiddelde 1,4 procent (Heerema, 2013).

Redenen voor het achterblijven van zonne-energie is de grote invloed van goedkopere, sterk gesubsidieerde Duitse zonnestroom op de Nederlandse markt. De import hiervan heeft geleid tot een verzadiging voor onze traditionele en groene stroommarkt. Maar de grootste reden is de versnipperde markt voor het installeren van zonnepanelen. Er zijn teveel partijen die te weinig met elkaar afstemmen (Heerema, 2013).

Om het tij te keren is in 2011 een actieplan gemaakt. De belangrijke partijen in de zonne-energiemarkt hebben de handen ineen geslagen en vormen het Nationaal Actieplan Zonnestroom. Het actieplan moet ervoor zorgen dat het totale Nederlandse vermogen aan zonne-energie stijgt van 150 MW in 2011, naar minimaal 4000 MW in 2020.

Een jaar na het verschijnen van het actieplan is het totale vermogen van de Nederlandse zonne-energie verdubbeld. De groei van dit vermogen is voor een groot gedeelte te wijten aan de prijsdaling van de zonnepanelen. Deze prijs is sinds 2008 met zeventig procent gedaald en zal tot 2020 nog eens de helft goedkoper worden. Daarnaast is sinds eind 2011 zonnestroom de goedkoopste vorm van elektriciteitsvoorziening voor een Nederlands huishouden. Vanaf begin 2013 is dit ook het goedkoopst voor zestig procent van het midden- en kleinbedrijf. De ontwikkelingen rondom zonne-energie passen in de algemene trend om elektriciteit steeds meer decentraal op te wekken. Het investeren in gezamenlijke lokale zonne-initiatieven zal het op de lange termijn nog goedkoper en toegankelijker maken (Heerema, 2013).

In het onderzoek wordt tijdelijke zonne-energie gebruikt in de vorm van grondgebonden zonneparken. De voor- en nadelen van het gebruik van tijdelijke zonneparken wordt in onderstaande tabel weergegeven.

Voordelen	Nadelen
Draagt bij aan klimaatdoelstellingen	Salderen op afstand (nog) niet mogelijk, financiële haalbaarheid
Weinig maatschappelijke weerstand	Ruimtelijke uitstraling
Snel te realiseren	Aansluiting meestal niet beschikbaar
Technisch eenvoudig	Diefstal/vandalisme, effect op flora en fauna
Geen horizonvervuiling en geluidsoverlast	Grote oppervlakte nodig
Relatief lage kosten	

Tabel 3: Overzicht voor- en nadelen zonne-energie (Ellenbroek & Kooper, 2013).

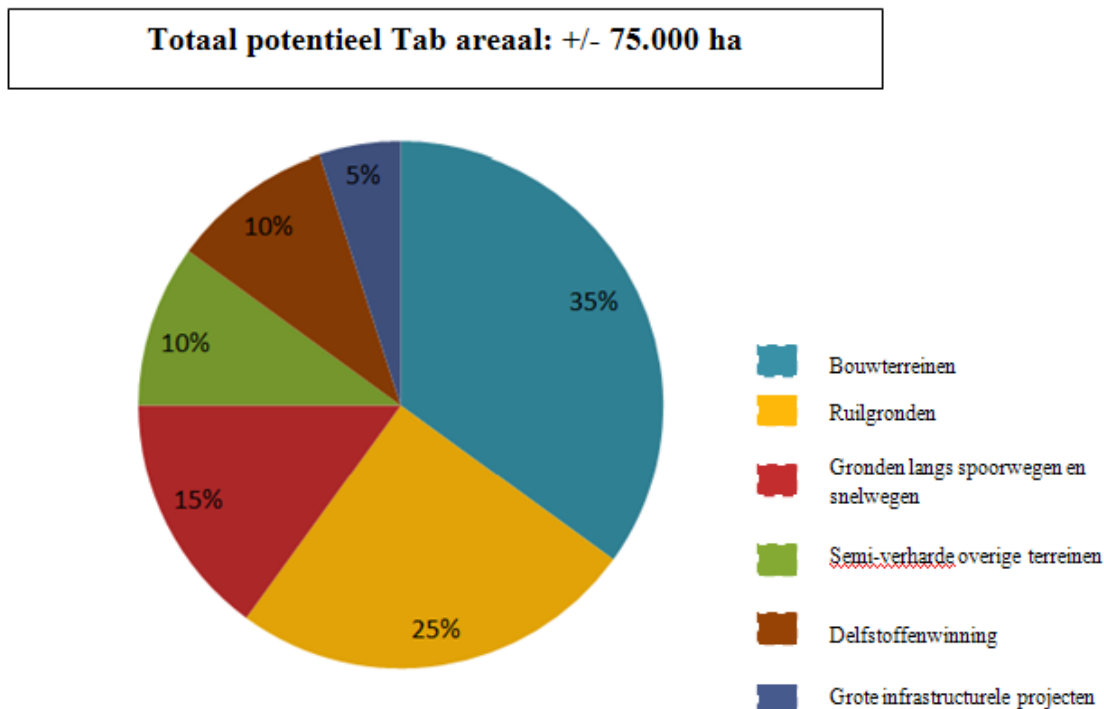

4.3 Tijdelijk bestemmen

Zoals al in de inleiding naar voren is gekomen is tijdelijk bestemmen pas de laatste jaren een rol gaan spelen in de ruimtelijke ordening. In 2007 zijn de grondbeginselen van tijdelijk bestemmen gelegd met het programma Lenen van Ruimte/Tijdelijk intensief bestemming. In navolging van dit programma is in 2010 het concept tijdelijk anders bestemmen geïntroduceerd. Waar het in 2007 nog gaat om rekening te houden met de onzekerheid in de klimaatverandering, wordt in het concept tijdelijk anders bestemmen vooral ook de link gelegd naar leegstaande gebieden (Franssen et al., 2010).

In Nederland zijn veel gebieden om uiteenlopende redenen niet in gebruik. De druk op de ruimte is groot en maakt het aantrekkelijk om deze gronden beschikbaar te stellen voor tijdelijk gebruik. Het aanbod van deze gebieden is zeer divers, zowel qua afmetingen als qua mogelijke tijdelijke gebruiksduur, en omvat een breed scala dat varieert van bouwterreinen die korte tijd leeg staan tot grootschalige, gereserveerde gronden voor langetermijnontwikkeling in bijvoorbeeld 2050 (Nillesen et al., 2011). Grofweg zijn de gebieden te verdelen in gebieden in afwachting van een gepland project, gebieden in strategisch bezit en leegstaande gebieden en gebouwen zonder plannen.

Om het potentieel van tijdelijk bestemmen in beeld te brengen is hieronder de verdeling van het areaal aan braakliggende gronden in Nederland weergegeven. Het gaat hier om gegevens uit 2011. Nu, twee jaar later, zal dit aantal nog weleens hoger kunnen liggen doordat de crisis nog steeds een groot deel van ons leven beheerst en het tijdelijk bestemmen steeds meer aandacht heeft gekregen.

Figuur 16: Verdeling areaal braakliggende gronden in Nederland (Bron: Van Aalst & Altamirano, 2011).

Uit de bovenstaande figuur blijkt dat er meer dan genoeg mogelijkheden zijn voor tijdelijk bestemmen. De meeste braakliggende gronden zijn bouwterreinen. Het gaat hierbij om terreinen die vaak meerdere jaren braak liggen voordat aan de definitieve bouw wordt begonnen. Daarnaast zijn er veel braakliggende ruilgronden. Deze gronden zijn bezit buiten de begrenzing van de EHS en worden ingezet om met de grondbezitters binnen de EHS op langere termijn van grond te kunnen ruilen. Met gronden langs spoorwegen en snelwegen wordt het areaal bedoeld dat langs de snelwegen en spoorwegen liggen zonder bouwbestemming. Voorbeelden van semi-verharde overige terreinen zijn gronden zonder bouwbestemming langs dijken, pieren, enzovoorts. Onder delfstoffenwinning wordt de grond verstaan die in de toekomst is aangewezen voor delfstoffenwinning. Het laagste percentage beschikbare braakliggende gronden zijn de in de toekomst gereserveerde gronden voor infrastructurele projecten (Van Aalst & Altamirano, 2011).

De braakliggende gronden zijn verdeeld onder de volgende eigenaren: Provincies, gemeenten, Dienst Landelijk Gebied (DLG), Rijkswaterstaat, projectontwikkelaars en Prorail. Het merendeel van het potentiële areaal is in bezit van overheden, voornamelijk provincies en gemeenten (Van Aalst & Altamirano, 2011).

4.3.1 Voorwaarden tijdelijke hernieuwbare energie

In de vorige paragraaf is het tijdelijk bestemmen geïntroduceerd en uiteengezet. In deze subparagraaf wordt gekeken naar de vorm van tijdelijk bestemmen die in het onderzoek wordt gebruikt: tijdelijke hernieuwbare energie.

Op dit moment zijn er veel plannen voor het gebruik van tijdelijke hernieuwbare energie in de voorverkenning en verkenningsfase. Tot daadwerkelijke realisatie komt het zelden. Hiervoor noemen Ellenbroek en Kooper (2013) een aantal redenen:

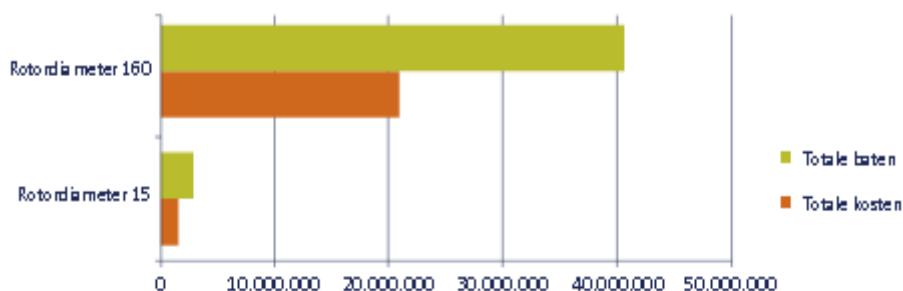
- Voor verantwoorde afschrijving is minimaal 15-20 jaar nodig
- Geen barrières opwerpen voor initiële plannen
- Voorkeur voor herziening bestemmingsplan
- Gebrek aan praktijkvoorbeelden: behoefte aan inspirerende en succesvolle voorbeelden
- Businesscase voor hernieuwbare energie kan niet uit
- Wat als de markt straks weer aantrekt?

De hierboven belemmeringen zorgen ervoor dat tijdelijke hernieuwbare energie nog weinig wordt toegepast. In de toekomst zal hier zeker verandering in komen. Berekeningen van Franssen et al. (2011) laten zien dat de financiën bij windenergie niet het probleem hoeven te zijn (figuur 17). Daarentegen is de financiering van grondgebonden zonneparken erg lastig. Dit komt doordat het salderen van zonnestroom voor de meter nog niet is toegestaan. Zolang dat niet het geval is, is het heel moeilijk om een businesscase te krijgen. Met salderen levert zonnestroom 21 cent op per KWh en zonder slechts 7 cent. Het gevolg is dat tijdelijke grondgebonden zonneparken in Nederland bijna niet van de grond komen (J. van der Meer, persoonlijke communicatie, 05 juli, 2013).

Kosten	Opbrengsten
Investering	Verkoop energie
Onderhoud	Subsidie (SDE+)
Netkosten	Vermeden onderhoud en beheer

Tabel 4: Businesscase hernieuwbare energie (Bron: Franssen et al., 2011).

Figuur 17: Totale kosten en baten met subsidie SDE+ (Bron: Franssen et al., 2011) .

Het bovenstaande figuur geeft weer wat de totale baten en kosten zijn bij een tijdelijk windenergieproject. Bij zowel een windmolen met een rotordiameter van 15 als van 160 meter valt een businesscase op te stellen die rendabel is. Het belangrijkste is dat men durft te investeren.

Naast de vele belemmeringen zijn er ook vele voordelen te noemen van tijdelijke hernieuwbare energie. Deze voordelen zijn weergegeven in tabel 5.

Minder kosten	Meer opbrengsten
Beheer en onderhoudskosten: - Onderhoud begroeiing - Waarborgen veiligheid - Oneigenlijk gebruik tegen gaan	(In)directe opbrengsten: - Verhuur grond - Fiscale voordelen (afschrijving grond) - Hogere waarden omliggende gronden
Maatschappelijke lasten: - Geen kosten (meer) voor eventuele risico's en vandalisme. - Geen kosten (meer) voor gevolgen onaantrekkelijk gebied.	Maatschappelijke baten: - Aantrekkelijke omgeving creëren - Creatie werkgelegenheid (boost lokale economie) - Recreatieve baten - Aantrekkelijke (woon) omgeving - Stimulans bedrijvigheid/ondernemerschap - Maatschappelijk verantwoord imago
Politiek/bestuurlijke lasten: - Geen imagoschade	Politiek/bestuurlijke baten: - Positief voor imago - Positieve branding gebied.

Tabel 5: Voordelen tijdelijke hernieuwbare energie (Bron: Van Aalst & Altamirano, 2011).

Hoofdstuk 5: De analyse: Almere en Breda

In dit hoofdstuk volgt een beschrijving van de bevindingen van het praktijkonderzoek. De analyse is gebaseerd op informatie verkregen door documentenanalyse en interviews. In paragraaf 5.1 wordt de case Almere beschreven, vervolgens vindt in paragraaf 5.2 de analyse plaats met behulp van de dimensies van de beleidsarrangementenbenadering. In paragraaf 5.3 wordt de case Breda geïntroduceerd, waarna in de volgende paragraaf (5.4) een analyse van het beleidsarrangement wordt geschetst.

5.1 Gebiedsbeschrijving Almere

Langs de A27 in Almere staan tien tijdelijke windmolens. Het is een van twee tijdelijke windmolenparken in Nederland. Het andere tijdelijke windmolenpark is Jaap Rodenburg, ook in Almere. Hieronder is de ligging weergegeven op de kaart (figuur 18).

Figuur 18: Ligging Windmolenpark 'De Windboog' (Bron: Google Maps, 2013)

Het tijdelijke windmolenpark heeft de naam 'De Windboog' en bestaat uit tien windmolens met een ashoogte van 70 meter en een rotordiameter van 80 meter. De windmolens zijn gerealiseerd op gronden die in eigendom zijn van Staatsbosbeheer (1), de Dienst Domeinen (3) en een aantal agrariërs (6). De eigenaar van 'De Windboog' is de stichting Kluutmolen. Het bestuur van de stichting bestaat uit H. in 't Hout (voorzitter), W. Dogterom (secretaris) en C. Zwanenburg (penningmeester). De molens leveren in totaal 20 MW vermogen en kunnen ongeveer 15.000 huishoudens van duurzame energie voorzien. Dit is iets minder dan de helft van de bouwopgave van Almere Hout en dragen daarmee bij aan de doelstellingen van de gemeente om in 2010 minimaal 150 MW windvermogen te realiseren (Gemeente Almere, n.d).

De windmolens staan op gronden met een agrarische bestemming. Om de windmolens te kunnen plaatsen was er normaal gesproken een wijziging van het bestemmingsplan nodig

geweest. Dit zou echter botsen met de lange termijn plannen van de gemeente. De gronden zijn namelijk in de toekomst, vanaf 2020, aangewezen voor de stedelijke ontwikkeling van Almere Hout. Door gebruik te maken van tijdelijk bestemmen is een oplossing gevonden om de windmolens toch te kunnen realiseren.

Aantal turbines	10
Rotor diameter	80 meter
Ashoogte	70 meter
Capaciteit	20 MW
Eigenaar	Kluutmolen
Start project	September 2007

Tabel 6: Eigenschappen 'De Windboog'.

5.1.1 Procesverloop

In februari 1998 vraagt de gemeente Almere aan de Stichting Ontwikkeling Windenergie Flevoland (SOWF) om als initiatiefnemer op te treden voor het realiseren van tien windmolens (ashoogte 70 meter) langs de A27 in Almere-Hout. Dit besluit past destijds in het recent daarvoor afgesloten windbeleid, waarin het college van B&W de ambitie heeft om meer windenergie te realiseren in Almere. De plannen voor windmolens langs de A27 blijven eerst nog op de plank liggen vanwege de onzekerheden in het gebied Almere-Hout. In de periode 1998-2001 wordt gewerkt aan de uitwerking van het structuurplan Almere-Hout. Tijdens dit planproces kan men geen definitieve uitspraken doen of en onder welke voorwaarden SOWF het windproject mag gaan ontwikkelen. Onzekerheden over de ruimtelijke ontwikkelingen in het gebied direct ten westen van de A27 zorgen ervoor dat de gemeente haar handen vrij wil houden. Echter aan deze onzekerheid komt in februari 2001 een eind doordat de toenmalige wethouder dhr. Smeeman aan de Stichting Ontwikkeling Windenergie schriftelijk bericht geen bezwaar te hebben tegen de ontwikkeling van de windmolens indien voldoen wordt aan de volgende twee voorwaarden:

- A) Er geen consequenties ontstaan voor de realisering van Almere-Hout volgens het structuurplan Almere-Hout 2001;
- B) De provincie schriftelijk aangeeft bij realisering van deze lijnopstelling af te willen wijken van het omgevingsplan Flevoland (Gemeente Almere 2003).

Uit de correspondentie tussen SOWF en de provincie Flevoland blijkt in februari 2001 dat aan de voorwaarde onder B reeds is voldaan. Vervolgens is aan SOWF het verzoek gedaan een zodanig plan te overleggen dat aantoonde dat ook aan voorwaarde A kan worden voldaan. De SOWF heeft in overleg met de gemeente (afdeling milieubeleid) een aanmeldingsnotitie ingediend voor een m.e.r.-beoordeling. Het doel van een MER ligt in het feit dat voldoende milieu-informatie beschikbaar is voordat besluiten worden genomen over activiteiten die belangrijke nadelige gevolgen voor het milieu hebben. Zo kan eventuele schade aan het milieu beperkt of voorkomen worden. Uit het onderzoek blijkt dat het opstellen van een MER niet noodzakelijk is. De procedures voor het verkrijgen van de bouw- en milieuvergunningen zijn voldoende voor een integrale afweging van het initiatief, zodat een m.e.r.-procedure geen toegevoegde waarde heeft (Gemeente Almere, 2003).

Hoewel nu het planologisch kader voor de windmolens langs de A27 zijn gecreëerd, blijft het stil vanuit de SOWF. Dit is een tegenvaller voor de gemeente Almere, omdat de windmolens op deze locatie uiterlijk 01 januari 2020 moeten zijn verwijderd voor de ontwikkeling van Almere Hout. In een brief (juli 2003) wordt aan de Stichting Ontwikkeling Windenergie Flevoland kenbaar gemaakt dat het project binnen 1,5 jaar tot realisatie moet

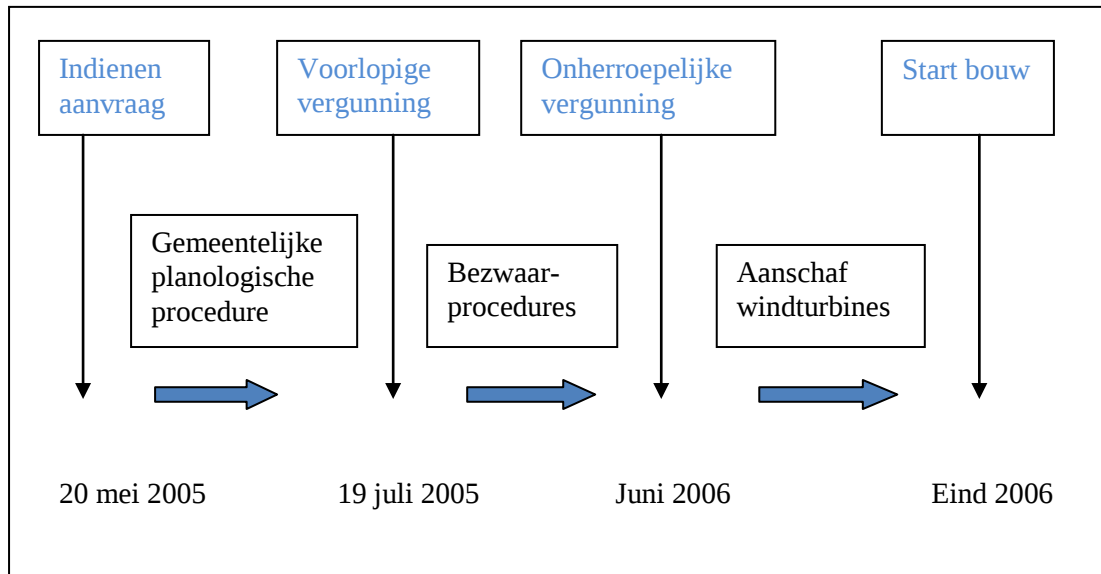
komen. In gesprekken worden diverse pogingen gedaan om de Stichting te bewegen tot het indienen van concrete voorstellen. Een ontvankelijke bouwaanvraag wordt door de SOWF echter nooit ingediend. Eind 2004 wordt de Stichting per brief meegedeeld dat het gemeentelijk aanbod tot planologische medewerking is komen te vervallen (Gemeente Almere, 2006).

De gemeente Almere onderhandeld achter de schermen ondertussen al met een andere projectontwikkelaar, PlusEnergy B.V en een drietal agrariërs, die samen de stichting Kluutmolen vormen. Doordat de windmolens per 01 januari 2020 moeten zijn verwijderd was het belangrijk dat er snel werd gehandeld om het project rendabel te houden. Op 20 mei 2005 wordt door de projectontwikkelaar een aanvraag om bouwvergunning ingediend voor het realiseren van tien windmolens met een as-hoogte van 70 meter en een vermogen van 80 MW per molen. Aan dit initiatief wordt op 19 juli door het college van B&W planologische medewerking verleent onder gelijklopende condities als de hierboven besproken voorwaarden. Vervolgens heeft het college in maart 2006 ingestemd met de reactienota op de ingebrachte inspraakreacties. Het laatste woord is nu aan de provincie, die een verklaring van geen bezwaar moet afgeven. Hoewel de provincie Flevoland bezig is het windmolenbeleid te wijzigen geeft zij uiteindelijk aan geen bezwaar te hebben en geeft haar toestemming voor de realisatie (Gemeente Almere, 2006). Na het verlenen van de bouw- en milieuvergunning kan worden begonnen aan de realisatie van het windproject. Uiteindelijk duurt het tot september 2007 tot de windmolens daadwerkelijk in gebruik zijn. Onder leiding van de wethouder Henk Smeeman wordt het windmolenpark op 14 september officieel geopend (W. Dogterom, persoonlijke communicatie, 11 juli, 2013).

Figuur 19: Bouw windmolenpark de windboog (Bron: Gemeente Almere, nd)

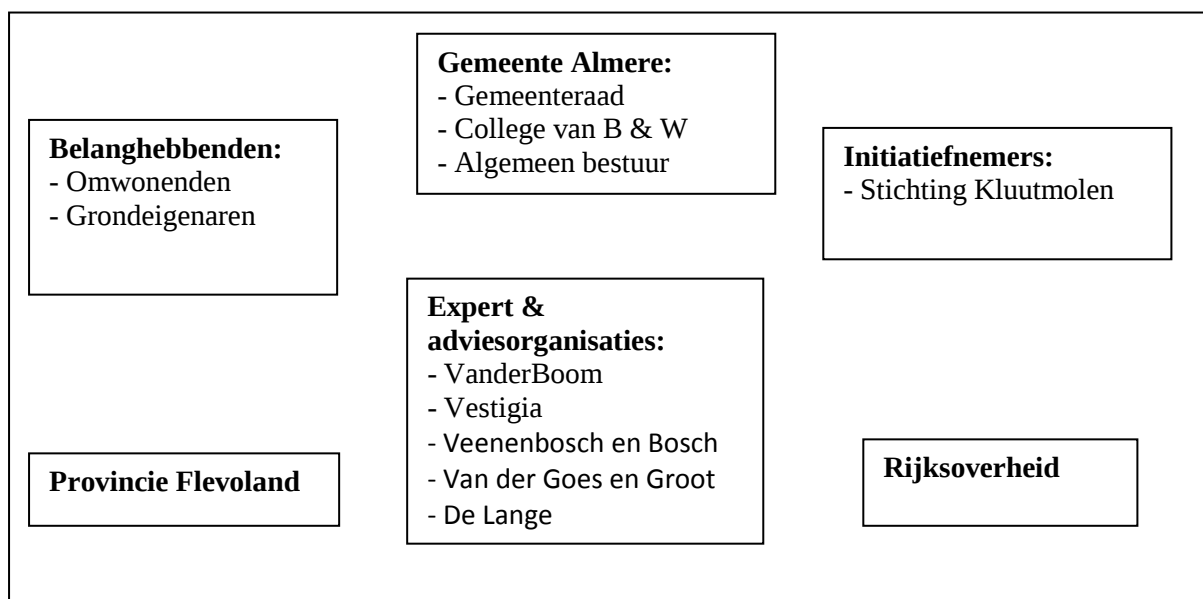
Figuur 20: Doorlooptijd windpark De Windboog (Bron: Gemeente Almere, 2006)

5.2 Typering van het beleidsarrangement

Door het analyseren van het beleidsarrangement hernieuwbare energie wordt geprobeerd de gevolgen van het tijdelijk bestemmen te beschrijven en zo duidelijk te krijgen in hoeverre het gebruik van tijdelijk bestemmen heeft geholpen om tot de besluitvorming te komen. Hierbij wordt gekeken of er veranderingen in het beleidsveld zijn opgetreden.

5.2.1 Actoren

De analyse van het beleidsarrangement begint bij de dimensie actoren. De actoren die bij het tijdelijke windmolenpark de Windboog zijn betrokken zijn in het onderstaande figuur weergegeven. In deze paragraaf wordt door middel van een actoranalyse (zie ook bijlage 2) de hieronder geïntroduceerde actoren geanalyseerd.

Figuur 21: Actorenkaart Almere

Gemeente Almere:

Binnen de gemeente Almere zijn meerdere actoren aanwezig die van invloed zijn op het windenergiebeleid: de gemeenteraad, het college van B&W en het algemene bestuur. De gemeenteraad is de rechtstreeks gekozen volksvertegenwoordiging van de gemeente en controleert het college van Burgemeesters en Wethouders. Het algemene bestuur bestaat uit de raadsleden die deel uit maken van de fracties van de politieke partijen in de gemeente. Zij stellen de kaders voor het gemeentelijk beleid en de gemeentelijke financiën. Het college van burgemeester en wethouders vormen het dagelijks bestuur van de gemeente. In Almere bestaat het college uit zes wethouders en de burgemeester. Het college B&W zijn verantwoordelijk voor de realisatie van de door de raad vastgestelde plannen, projecten en beleid. In de actoranalyse is er geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende actoren binnen de gemeente Almere (Gemeente Almere, n.d).

De gemeente Almere heeft voorwaarden gecreëerd om de windmolens te realiseren op de huidige bestemming. Hoewel de grond vanaf januari 2020 beschikbaar moet zijn voor de ontwikkeling van Almere Hout, heeft zij zich ingezet voor de ontwikkeling van een tijdelijk windmolenpark. In het Almeerse Milieuplan 2003-2007 werd de locatie al meegenomen in de doelstelling om 25 procent van de huishoudens in Almere te voorzien van hernieuwbare energie. Waarbij is aangegeven dat het project een grote bijdrage levert aan deze doelstelling (Gemeente Almere, 2006).

De gemeente Almere heeft verschillende belangen op het gebied van windenergie. Ten eerste is het belang van de gemeente het behartigen van de belangen van de inwoners van haar gemeente. Hierbij moet men een goede afweging maken tussen de verschillende belangen van de verschillende fracties en inwoners. Ten tweede heeft de gemeente het Blow-convenant ondertekend, waardoor men verantwoordelijk is voor de realisering van een afgesproken aantal MW hernieuwbare energie in de gemeente. Andere belangen die de gemeente heeft zijn:

- Milieuwinst: elke KWh windenergie bespaart 680 gram CO² en daarmee levert het een bijdrage aan een beter milieu.
- Positief milieu-imago: door in te zetten op windenergie geeft de gemeente een signaal af dat men duurzaamheid erg belangrijk vindt.
- Economische versterking: voor veel agrariërs is windenergie een nevenbron van inkomsten. Door een economische impuls kan een regionale spin-off verwacht worden. De gemeente kan de initiatiefnemers wijzen op participatie van derden (VNG, 2003).

Naast de verschillende belangen heeft de gemeente ook verschillende rollen. De gemeente moet haar wettelijke taken op het gebied van planologische procedures en vergunningverlening uitvoeren. Als een partij met een concrete aanvraag komt, zal de gemeente allereerst als beleidsmaker optreden. Vervolgens moet de gemeente de plannen toetsen en eventueel de vergunning verlenen (VNG, 2003). Dit zijn allemaal verplichte rollen en gelden voor de gemeenten in het algemeen. Hiernaast heeft de gemeente Almere bij het windproject de Windboog ook nog de rol van regisseur op zich genomen.

Provincie Flevoland:

De provincie heeft het laatste woord in de besluitvorming omtrent windenergie. Het project wordt op provinciaal niveau getoetst op de inpasbaarheid in het vastgestelde beleid. Ten tijde van de besluitvorming (2005) was de Gedeputeerde Staten van Flevoland het bestaande windmolenbeleid aan het wijzigen en tot die tijd windmolens te willen tegen gaan. Echter omdat het initiatief in Almere al zeven jaar in ontwikkeling was kwam het in aanmerking voor het overgangsrecht en werd voor het windmolenpark een verklaring van geen bezwaar afgegeven (Gemeente Almere, 2006).

Een belangrijke rol voor de provincie is het realiseren van de taakstelling die is afgesproken in de Blow-convenant. De provincie heeft als taak de ruimtelijke randvoorwaarden hiervoor te creëren en het omgevingsplan van de provincie Flevoland eventueel aan te passen. Daarnaast is de provincie Flevoland één van de koplopers op het gebied van gerealiseerd vermogen windenergie. Dit zorgt ervoor dat de provincie op het gebied van duurzaamheid een goed imago heeft opgebouwd.

De provincie heeft een toetsende rol wanneer een gemeente, na zelf positief te hebben besloten, Gedeputeerde Staten om een verklaring van geen bezwaar vraagt. Hierbij verleent de provincie vrijstelling om van het bestemmingsplan af te wijken. Daarnaast heeft de provincie een coördinerende rol bij het bestuderen van ontwikkelingsmogelijkheden voor windenergie en het vinden van geschikte locaties voor windmolens (VNG, 2003).

Rijksoverheid:

In de Bestuursovereenkomst landelijke ontwikkeling windenergie (Blow) hebben het Rijk, de provincies en de gemeenten (VNG) zich vastgelegd om in 2010 minimaal 1500 MW windvermogen op land te realiseren. Deze bestuursovereenkomst in een coalitie tussen de Rijksoverheid, de provincies en de gemeenten. Daarnaast staat er in het convenant dat provincies de samenwerking met marktpartijen moeten vergroten (Van Hoeve, 2010).

Verschillende ministeries van de Rijksoverheid participeren in het proces van de ontwikkeling van windenergie. Ten tijde van de ontwikkeling van 'De Windboog' speelde het ministerie van Economische Zaken een belangrijke rol door financiële ondersteuning van de lagere overheidslagen en marktpartijen om windenergie rendabel te maken. Daarnaast behandelde destijds het Ministerie van VROM de technische en juridische problemen met betrekking tot windenergie (E. Lindeijer, 20 juni, 2013).

Projectontwikkelaar: De stichting Kluutmolen

De Stichting Kluutmolen is eigenaar van het windmolenpark. Zij zijn de exploitanten van de windmolens en hebben in nauwe samenwerking met medewerkers van de gemeente Almere de onderstaande organisatievorm uitgewerkt.

De Kluutmolen is ingeschreven bij het KvK en is gevestigd in Lunteren. Het bestuur van de Stichting bestaat uit de voorzitter H. in 't Hout, de secretaris W. Dogterom en de penningmeester C. Zwanenburg. De stichting is een maatschap bestaande uit H. in 't Hout, PlusEnergy B.V en Intocon Marcourt B.V. (Gemeente Almere, n.d).

De belangen van de Kluutmolen zijn tweeledig. Enerzijds wil men duurzame energie produceren om geld te verdienen. Anderzijds wil zij zich inzetten voor een duurzaam Almere.

De rol van de Kluutmolen is om als initiatiefnemer op te treden en in nauwe samenwerking met de gemeente Almere het windpark te realiseren. Daarnaast zorgt het voor het beheer en de exploitatie van de windturbines. Door een ontvankelijke bouwaanvraag te doen is het project in een stroomversnelling gekomen en heeft de realisatie vanaf het moment dat de stichting als initiatiefnemer is opgetreden niet langer dan drie jaar geduurd (Gemeente Almere, 2006).

Belanghebbenden:

De belangenorganisaties zijn onder te verdelen in een drietal groepen, namelijk: de organisaties die zich bezig houden met de belangen van de participerende actoren op de windenergiemarkt, de organisaties die zich bezig houden met het landschap en het milieu en de organisaties die zich bezig houden met de belangen van de tegenstanders van de windindustrie (Van Hoeve, 2010).

Opvallend aan dit project is dat de maatschappelijke weerstand zeer gering is. Dit komt mede doordat de dichts bijzijnde woonwijk op ongeveer 2,5 km van het project staat. Daarnaast heeft het project bijna geen gevolgen voor de kwaliteit van de omgeving. Het gevolg is dat er geen georganiseerde weerstand tegen het project is ontstaan (E. Lindeijer, persoonlijke communicatie, 20 juni, 2013).

Een ander groep belanghebbenden zijn de grondeigenaren. De grondeigenaar kan zijn rechten verkopen en de exploitatie en ontwikkeling aan de ontwikkelaar overlaten. De grondeigenaar kan ook een actieve rol als projectontwikkelaar op zich nemen. In deze casus geldt dat de grondeigenaren voor beide rollen hebben gekozen. Staatsbosbeheer en Dienst Domeinen hebben haar rechten verkocht, terwijl de drie agrariërs zich hebben aangesloten bij de stichting Kluutmolen. Een belangrijke reden dat agrariërs investeren in windmolens is het zoeken naar neveninkomsten. Zij willen graag de windmolens op hun eigen terrein en nauw betrokken worden bij de exploitatie (Blom et al., 2002).

Expert- & Adviesorganisaties

Om te kunnen beoordelen wat de gevolgen zijn voor het milieu heeft de gemeente Almere in samenwerking met de stichting Kluutmolen gebruik gemaakt van expert- en adviesorganisaties. Deze organisaties hebben enkel het belang om informatie te leveren waardoor de uitvoerende actoren een gedegen standpunt kunnen vormen. De geleverde informatie speelt een belangrijke rol in het proces om draagvlak te krijgen en zo de legitimiteit van het project te vergroten.

Coalities:

Zoals al in het theoretisch kader weergegeven is het belangrijk om coalities te sluiten. Deze coalities zijn aan de hand van de belangenmatrix (bijlage 4) in beeld gebracht. In de casus Almere zijn de volgende coalities te onderscheiden:

(Overheid) Provincie Flevoland- Gemeente Almere

De provincie en gemeente hebben zich gepermitteerd aan de taakstelling om een bepaalde hoeveelheid duurzame energie op te wekken in het Blow-convenant. De Verenigde Naties zou de Nederlandse overheid een boete kunnen opleggen. De realisering van de taakstelling is dus

een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de gemeenten, provincie en rijksoverheid (Koning, 2005).

De provincie en de gemeente hebben elkaar nodig voor het toetsen van het bestemmingsplan en het verlenen van vergunningen. Door een goede samenwerking is de kans op realisatie van een windproject veel groter.

Gemeente Almere – Projectontwikkelaar (stichting Kluutmolen)

Voor het realiseren van windmolens langs de A27 is de gemeente afhankelijk van een ontwikkelende partij. De stichting Kluutmolen heeft deze rol met succes op zich genomen. Na een moeizame samenwerking met de vorige initiatiefnemer (SOWF), is het nadat de stichting naar voren is geschoven snel gegaan. Mede door de al gedane onderzoeken is het project in minder dan drie jaar voltooid (Gemeente Almere, 2006).

Gemeente Almere – Belangenorganisaties

Met betrekking tot windenergie zijn er steeds meer actiegroepen die zich sterk maken tegen de komst van windmolens. Echter door vanaf het begin van het project goed te communiceren en een geschikte locatie te kiezen heeft er geen georganiseerde weerstand plaatsgevonden (E. Lindeijer, persoonlijke communicatie, 20 juni, 2013).

5.2.2 Hulpbronnen

In het theoretisch kader zijn hulpbronnen die voor het onderzoek van belang zijn uiteengezet. Hieronder is een onderverdeling gemaakt naar de verschillende actoren.

Gemeente Almere:

Het college van B&W onder leiding van de burgemeester en de gemeenteraad nemen de formele besluiten in het proces. De formele en juridische zeggenschap van de gemeenteraad en het college van B&W is een belangrijke hulpbron in het arrangement. Echter voor besluiten omtrent windenergie zijn zij mede afhankelijk van de provincie (Flevoland). De provincie kan het windenergiebeleid van de gemeente overrulen. Echter door goede samenwerking en afspraken te maken tussen de gemeente en de provincie heeft de Provincie Flevoland haar goedkeuring voor het project gegeven.

Doordat de gemeente Almere graag haar doelstellingen op het gebied van duurzaamheid wil behalen is er veel draagvlak voor hernieuwbare energie. De gemeente Almere heeft zich daarom extra ingezet om tot het realiseren van (tijdelijke) windenergie. De legitimiteit voor het project is zo veel groter onder de burgers en belanghebbenden. Echter omdat men niet de eigenaar van de gronden is, waarop de windmolens zijn gerealiseerd en niet zelf de financiële middelen heeft, was men afhankelijk van de bereidheid van de grondeigenaren en de initiatiefnemers.

Provincie Flevoland

De hulpbronnen die de provincie tot haar beschikking heeft zijn formele en juridische zeggenschap. De provincie heeft de mogelijkheid om via een inpassingsplan het beleid van de gemeente te overrulen. Door goed overleg tussen gemeente en provincie is het beleid

goedgekeurd door de provincie Flevoland. Daarnaast heeft de provincie Flevoland veel kennis en expertise in huis. Men heeft veel ervaring en deskundigheid op het gebied van windenergie, waardoor men goede onderbouwde besluiten kan nemen op het gebied van windenergie. Verder heeft men de beschikking over personele hulpbronnen. Zo heeft zij een windcoördinator die met in nauwe samenwerking met de gemeenten het windbeleid op elkaar afstemmen (VNG, 2003).

Rijksoverheid:

Binnen dit project speelt het rijk maar een marginale rol. Door de inzet van subsidies stimuleert het rijk de gemeenten en initiatiefnemers om te investeren in windenergie. In dit geval komt het project in aanmerking voor de MEP-subsidie, waardoor het financieel aantrekkelijker is geworden om te investeren in het project.

Projectontwikkelaar: Eigenaar Stichting Kluutmolen

De stichting Kluutmolen bestaande uit een drietal actoren, waaronder grondeigenaren. Zij hebben de middelen om het project te financieren. Door de relatief beperkte tijd (15 jaar) is het project snel gerealiseerd en kan de stichting haar investeringen terugverdienen. Uit berekeningen is de verwachting dat de investeringen binnen 10 jaar zijn terugverdiend. Echte enige onzekerheid zit hem in de hoogte van de energieprijzen en de subsidie (Gemeente Almere, 2006).

Door het snel handelen van de stichting Kluutmolen en een goede samenwerking heeft de gemeente Almere vertrouwen in de stichting. Daarnaast heeft zij deels de beschikking over de grond, doordat de agrariërs deel uitmaken van de stichting. Ook heeft zij kennis en expertise met windprojecten (E. Lindeijer, persoonlijke communicatie, 20 juni, 2013).

Belanghebbenden

Gebiedsbewoners en andere gebruikers zijn slechts op ad hoc basis bij de planvorming betrokken en hebben via inspraakrondes mogen reageren op de plannen. Verder verloopt hun belangenbehartiging indirect via gemeenten en maatschappelijke organisaties.

De belanghebbenden bij het project zijn de grondeigenaren en omwonenden (boeren en verder weg de bewoners van Vogelhorst). De grondeigenaren hebben de beschikking over de grond. De omwonenden hebben de formele bevoegdheid om bezwaar te mogen tegen de plannen. Echter door de goede communicatie en de ruime afstand van de omwonenden hebben zij geen grote rol in het proces gespeeld (W. Dogterom, persoonlijke communicatie, 11 juli, 2013).

Expert- & adviesorganisaties

Zij leveren de informatie om het draagvlak onder de bevolking te vergroten. De kwaliteit van de ruimtelijke onderbouwing, die voor een groot gedeelte wordt uitgevoerd door de expert- en adviesorganisaties, bepaalt in grote mate of de plannen overeind kunnen worden gehouden.

5.2.3 Spelregels

Voor de realisatie van het windmolenpark moeten aan een aantal spelregels worden voldaan. Zoals al eerder beschreven gaat het om formele en informele spelregels.

Allereerst moet voor de plaatsing van windturbines het bestemmingsplan worden gewijzigd. Hierin kunnen globaal drie mogelijkheden worden onderscheiden:

- 1) Wijziging van het bestemmingsplan voor het gehele gemeentelijke grondgebied;
- 2) Wijziging van een deel van het bestemmingsplan voor een deel van een gebied, bijvoorbeeld het buitengebied;
- 3) Vrijstelling op grond van Artikel 19 Wro. Voor een begrensd gebied kan een

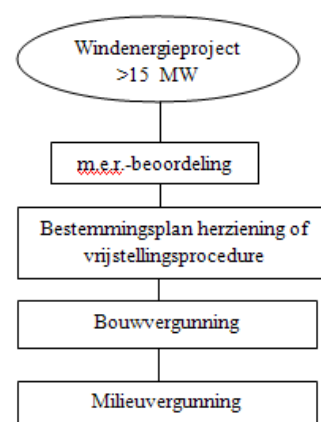
vrijstelling worden opgenomen op de vigerende bestemming (VNG, 2003).

De bestemmingsplanwijziging moet vervolgens worden beoordeeld door de provincie. Na goedkeuring van de provincie kan het nieuwe bestemmingsplan in werking treden. Op grond van het nieuwe bestemmingsplan kan door de ontwikkelaar een bouwvergunning worden aangevraagd. In elke fase is er mogelijkheid tot beroeps- en bezwaarprocedures.

In deze alinea zijn de formele spelregels toegepast op de case Almere. Het project heeft een vermogen van 20 MW, waardoor het nodig is om een m.e.r.-beoordelingsrapport op te stellen. Echter naar onderzoek heeft het college van B&W besloten dat er geen milieu-effectrapport (MER) noodzakelijk is voor het realiseren van het windpark. Uit het m.e.r.-beoordelingsrapport dat door de afdeling milieubeleid van de gemeente Almere is opgesteld, blijkt dat er voldoende (milieu) informatie beschikbaar is om een goede ruimtelijke inpassing te garanderen. Er zijn zodoende geen bijzondere omstandigheden die een MER wenselijk maken (Gemeente Almere, 2006).

Voor het verlenen van een bouwvergunning heeft de gemeente een verzoek van vrijstelling als bedoeld in artikel 19 lid 1 WRO aangevraagd. Doordat het bestemmingsplan ouder is dan 10 jaar kan geen vrijstelling worden verleend. Om toch vrijstelling te kunnen krijgen is een voorbereidingsbesluit noodzakelijk. Het voorbereidingsbesluit is door de gemeenteraad vastgesteld en geldt voor de duur van een jaar. De Provincie Flevoland heeft een verklaring van geen bezwaar afgegeven volgens het planologische instrumentarium, waardoor met de bouw van het windpark kon worden begonnen (Gemeente Almere, 2006).

Naast de formele regels zijn er ook informele spelregels. Door het gebruik van tijdelijk bestemmen zijn er in het beleidsveld nieuwe (informele) spelregels ontstaan. Voor de ontwikkeling van het windpark heeft het tijdelijk bestemmen een indirecte rol gespeeld. Doordat de locatie waarop het windpark staat maar tot januari 2020 beschikbaar is, was het belangrijk voor de gemeente Almere om snel te handelen. Daar kwam nog eens bij dat als de gemeente voor 01 juni 2006 een bouwvergunning zou leveren het project in aanmerking kwam voor extra subsidie (Gemeente Almere, 2006).

Figuur 22: Overzicht formele spelregels plaatsen windturbines

5.2.4 Discours

Het discours dat geldt binnen de gemeente Almere, Provincie Flevoland en het Rijk is het stimuleren van hernieuwbare energie en het reduceren van de CO₂-uitstoot. De overheid wil hierin een leidende rol spelen en moet zich houden aan de afspraken op Europees niveau. De overheden streven in principe hetzelfde doel na, alleen is onduidelijk op welke wijze de Rijksoverheid haar doelstellingen wil behalen.

Door het discours tijdelijk bestemmen is er een verandering ontstaan in het beleidsveld omtrent hernieuwbare energie. Tijdelijk bestemmen is een heel nieuw discours in de wereld van de ruimtelijke ordening en het milieuveld. Het tijdelijk gebruik van hernieuwbare energie zorgt voor een andere benadering van de verschillende actoren. Doordat de actoren weten dat het gaat om een tijdelijk project is het makkelijker voor de gemeente Almere om draagvlak te krijgen voor het project. Er zullen altijd tegenstanders zijn, maar door het gebruik van tijdelijkheid kunnen voor tegenstanders een aantal nadelen van windenergie worden weggenomen.

Uit het onderzoek in Almere blijkt dat de belangrijkste actoren voor het tot stand komen van het project het tijdelijke bestemmen als uitgangspunt hadden. Door goede communicatie van de gemeente Almere is vanaf het begin van het project duidelijk dat het om een tijdelijk initiatief gaat.

5.3 Casebeschrijving Breda

Breda kent een groot aantal braakliggende terreinen, wat de uitstraling van de stad niet ten goede komt. Vanwege de huidige economische situatie is de verwachting dat veel van deze gebieden de komende jaren niet ontwikkeld kunnen worden (Breda DuurSaam, 2012).

Om deze terreinen een tijdelijke en duurzame invulling te geven heeft Breda DuurSaam het plan opgepakt enkele van deze open plekken in de stad om te vormen tot mobiele grondgebonden zonneparken, onder de naam ZonneWijde. De keuzes voor deze vorm zijn:

- Mobiel omdat braakliggende terreinen op elk moment in gebruik genomen kunnen worden door de eigenaren;
- Zonne-energie omdat dit een schone en stille manier is van duurzame energieopwekking, eenvoudig te onderhouden en eenvoudig te distribueren;
- Grondgebonden omdat het zonnepark op eenvoudige wijze op te pakken en te verplaatsen is naar een ander braakliggend terrein, maar ook omdat een grote cluster van PV-panelen op de grond erg zichtbaar is en daarmee het gesprek over zonne-energie stimuleert (Breda DuurSaam, 2012).

Breda DuurSaam is een onafhankelijk coöperatie die projecten opzet, begeleidt en uitvoert die bijdragen aan een leefbare en gezonde Bredase samenleving. Samen met burgers, bedrijven, onderwijs en overheid wil zij in Breda concreet werk van duurzame ontwikkeling maken en het initiatief van onderop mobiliseren.

Voor de ZonneWijde wordt een aparte coöperatie opgericht. De burgers (en mogelijk ook bedrijven) die investeren in de ZonneWijde worden lid van de coöperatie. De leden van de coöperatie besturen en exploiteren zo hun eigen ZonneWijde. Het management wordt uitgevoerd door Breda DuurSaam (P-NUTS, 2013).

Aan de definitieve invulling van het project ZonneWijde wordt nog gewerkt. Uitgangspunt is een gebied van ongeveer 1,5 hectare vol te zetten met mobiele zonnepanelen. Deze zonnepanelen worden in ieder geval een keer tijdens de levensduur van de zonnepanelen (25 jaar) verplaatst naar een andere locatie (Goos, 2013). Het plan is verder een duurzaamheidsknooppunt te realiseren, waarbij het mobiele zonnepark wordt gecombineerd met stadslandbouw, de opslagfaciliteit voor duurzame energie, een strook stadslandbouw, een kenniscentrum voor duurzame energie en een cityhub waar personen (en goederen) kunnen overstappen op duurzame vervoersmiddelen richting de Bredase binnenstad (P-NUTS, 2013). De afbeelding hieronder laat zien waar het project moet komen en hoe dit eruit komt te zien.

Figuur 23: Locatie project ZonneWijde (Bron: GoogleMaps, 2013)

De locatie waar het duurzaamheidsknooppunt moet worden gerealiseerd is het terrein achter het Esso-station, aan de Backer en Ruebweg. Het terrein ligt braak en is voor de gemeente interessant om (deels) de rentelasten over de grond te dekken (P. de Beer, persoonlijke communicatie, 26 juni, 2013).

5.3.1 Procesbeschrijving

De eerste initiatieven omtrent het project ZonneWijde zijn begin 2012 gestart. In maart 2012 geeft het college van B&W aan enthousiast te zijn over het project, geeft het aan grond ter beschikking te willen stellen en planologische medewerking te willen verlenen (Goos, 2013).

De zoektocht naar een geschikte locatie blijken tot problemen te leiden. Breda DuurSaam heeft het oorspronkelijke plan om het zonnepark te ontwikkelen op de locatie Rithmeesterspark. Echter deze locatie is in de structuurvisie aangewezen als een van de belangrijkste plaatsen voor nieuwe kantoren, waardoor deze locatie tot teleurstelling van de coöperatie is afgefallen. Ondanks de teleurstelling is er bijna gelijk een nieuwe locatie beschikbaar. Mede met samenwerking met de gemeente Breda is het gebied achter het Esso-Station in beeld gekomen.

Ruim een jaar nadat de gemeente al laat weten mee te willen werken aan het project is er nog weinig vooruitgang geboekt. Reden voor Paul de Beer, fractievoorzitter van D'66, om

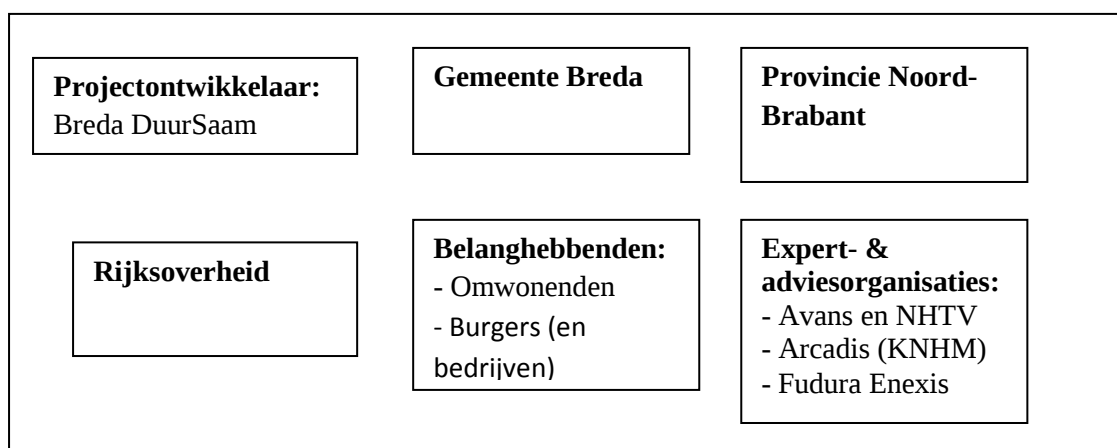
schriftelijke vragen te stellen. Het antwoord van het college van B&W op de vragen van de Beer zijn positief. De gemeente laat weten dat wethouder Akinci meerdere malen heeft gesproken met vertegenwoordigers van Breda DuurSaam. Uit deze gesprekken is naar voren gekomen dat het doel van beide partijen is om voor het eind van 2013 te kunnen beginnen met de realisatie van het project. Verder geeft men nogmaals nadrukkelijk aan positief tegenover het project te staan en welwillend meewerkt aan een snelle realisatie van een uniek project (Gemeente Breda, 2013).

5.4 Typering van het beleidsarrangement

Net als bij de case Almere vindt er een analyse plaats van het beleidsarrangement met behulp van de vier dimensies van de beleidsarrangementenbenadering.

5.4.1 Actoren en coalities

Bij het mobiele zonnepark de ZonneWijde zijn veel actoren betrokken. In deze paragraaf worden de belangen van de actoren en hun rol in het proces weergegeven. In bijlage 3 is een overzicht van de actoranalyse weergegeven. De actoren die bij het grondgebonden zonnepark zijn betrokken zijn in het onderstaande figuur weergegeven.

Figuur 24: Actorenkaart Breda

Gemeente Breda:

De gemeente heeft het doel om in 2044 een CO²-neutrale stad te zijn. Op dit doel te bereiken zet de gemeente in op het grootschalig opwekken van duurzame energie. De verwachting is dat de ZonneWijde een bijdrage gaat leveren aan het verduurzamen van de lokale energiehuishouding. Andere belangen die de gemeente Breda heeft is de economische versterking. Het project levert werkgelegenheid op en draagt bij aan het ondernemerschap in de gemeente. Daarnaast heeft het ook een maatschappelijke waarde, doordat het bijdraagt aan de sociale cohesie. Door het betrekken van de burgers (en bedrijven) bij het project (Gemeente Breda, 2013).

Zoals uit de procesbeschrijving al blijkt ziet de gemeente het initiatief als een kans, maar gaat het wel zorgvuldig en doordacht te werk. De rol van de gemeente bij dit project is faciliterend. De gemeente heeft de taak om de voorwaarden te scheppen voor de

initiatiefnemer om het zonnepark te kunnen realiseren. Dit doet men door middel van mee te denken inzake legeskostenheffing, haar netwerk ter beschikking te stellen voor verdere ontwikkeling en actief op zoek te gaan naar geschikte grondlocaties (Waelput, 2013)

Provincie Noord-Brabant:

Ook de provincie Noord-Brabant zet zich in voor duurzaamheid. Daarbij zet het in op lokale duurzame energieopwekking. Zonne-energie is volgens de provincie een veelbelovende toepassing en van groot belang als duurzame energievoorziening. De provincie zet dan ook groot in op de ontwikkeling van zonne-energie, waarbij het zichzelf internationaal op de kaart wil zetten. De provincie is enthousiast over het project en heeft de mogelijkheid om subsidie te verstrekken. De provincie heeft circa 3 miljoen subsidie beschikbaar voor duurzame energieprojecten (Provincie Noord-Brabant, 2013).

Projectontwikkelaar Breda DuurSaam:

Zoals al in de casebeschrijving is uiteengezet is BredaDuurSaam een coöperatie die zich inzet voor een gezond en leefbaar Breda. Het project levert een bijdrage aan een impuls voor grootschalige toepassing van zonnepanelen en levert zo een bijdrage aan de energiedoelstellingen van de gemeente Breda. Het belang van de projectontwikkelaar is ten eerste de prestige van het project. Door op een unieke wijze het project te realiseren zet het zichzelf op de kaart. Tevens kan het promotionele waarden opleveren voor volgende projecten. Daarnaast kan het door middel van het plan inkomsten genereren.

De rol van de projectontwikkelaar in het proces is verbinden en voorwaarden creëren om het project mogelijk te maken. Door de betrokkenen te verbinden met elkaar kan het project worden gerealiseerd, immers om het project te realiseren zijn volgens de businesscase (bijlage 6) ongeveer 360 burgers nodig (Waelput, 2013).

Rijksoverheid:

De rijksoverheid wil haar duurzame energiedoelstellingen voor 2020 halen. Daarbij zet het groot in op grootschalige windenergie op land en zee. Echter ook zonne-energie kan een bijdrage leveren aan het beleidsdoel van 16 procent duurzaam opgewekte energie. De Rijksoverheid heeft de bevoegdheid om de wet- en regelgeving aan te passen. Door de aanpassing van de huidige wet- en regelgeving kan het financieel aantrekkelijker worden op een tijdelijk grondgebonden zonnepark te realiseren (Gemeente Breda, 2013).

Belanghebbenden:

De eerste groep belanghebbenden zijn de omwonenden. Breda DuurSaam is in gesprek met de omwonenden via wijk- en dorpsraden. Echter doordat de omwonende kunnen participeren in het project is de verwachting dat de weerstand zal afnemen. Een mogelijk probleem is de hoge instapprijs in deze tijden van crisis. Naast de omwonenden van het project kunnen alle burgers van Breda participeren in het project. Deze vorm van burgerparticipatie om lokale duurzame energie op te wekken is uniek in Nederland (Waelput, 2013).

Expert- & adviesorganisaties:

De kwaliteit van de ruimtelijke onderbouwing, die voor een groot gedeelte wordt uitgevoerd door de expert- en adviesorganisaties, bepaalt in grote mate of de plannen overeind kunnen worden gehouden. In nauwe samenwerking met de projectontwikkelaar is het project zo ontwikkeld dat het zoveel mogelijk rekening houdt met de omgeving. Voorbeelden van organisaties die samenwerken met Breda DuurSaam en kennis leveren zijn: de hogescholen in Breda Avans en NHTV, Arcadis in samenwerking met de Koninklijk Nederlandse Heidemaatschappij (KNMH) en Fudura Enexis, die zich bezig houden met de samenwerking tussen burgers en bedrijven (Waelput, 2013).

Coalities:

De coalities zijn op basis van de belangenmatrix (bijlage 5) en interviews in beeld gekomen. In de casus Breda zijn de volgende coalities te onderscheiden:

Breda DuurSaam – Gemeente Breda:

De samenwerking tussen Breda DuurSaam en de gemeente is van uitermate groot belang om het project te laten slagen. Door een coalitie te sluiten met de gemeente heeft Breda DuurSaam kans om het project te realiseren. De gemeente heeft immers de beschikking over een groot netwerk in veel kennis in huis. Daarnaast is het eigenaar van de grond.

Breda DuurSaam – Burgers Breda:

Om het project te realiseren is men afhankelijk van de burgers en bedrijven in Breda en omstreken. Breda DuurSaam is dat zich heel bewust en zet zich daarom in om via goede communicatie de burgers mee te krijgen. De opzet past erg in de huidige bottom-up beweging die is ontstaan om lokale duurzame energie op te wekken (E. Waelput, persoonlijke communicatie, 16 juli, 2013).

5.4.2 Hulpbronnen

Gemeente Breda:

De gemeente Breda heeft de mogelijkheid om met behulp van de omgevingsvergunning eisen te stellen aan het project. De gemeente heeft wederom formele en juridische zeggenschap. Zij heeft de sleutelrol, omdat zij het primaat heeft in de ruimtelijke ordening. Het grondgebonden zonnepark is het eerste zonnepark in de gemeente dat wordt gerealiseerd. Hierdoor ontbreekt het de gemeente aan kennis en ervaring. Hier tegenover staat dat men beschikt over personele hulpbronnen: goede relaties en mankracht om toch aan de kennis te komen.

Provincie Noord-Brabant:

De provincie heeft de mogelijkheid om met een inpassingsplan het beleid van de gemeente ongedaan te maken. Door de goede samenwerking tussen de gemeente en provincie is dat zeker niet te verwachten. Sterker nog, de provincie heeft laten weten het een goed initiatief te vinden waaraan zij haar medewerking verleent. Zij heeft tevens de mogelijkheid om het project te stimuleren door subsidie. Verder heeft de provincie veel kennis in huis en zet zij zich volop in voor verdere ontwikkeling van zonne-energie (Provincie Noord-Brabant, 2013).

Projectontwikkelaar Breda DuurSaam:

Een belangrijk doel van de projectontwikkelaar is de legitimiteit van het project te vergroten, waardoor het mogelijk wordt om het zonnepark te realiseren. Zowel politiek als maatschappelijk is het belangrijk dat het project wordt ondersteund. Om dit te bereiken heeft men veel informatie verstrekt over het project en de samenwerking met de gemeente Breda gezocht.

Breda DuurSaam financiert de zonnepanelen met behulp van crowdfunding: ongeveer 360 Bredanaars worden voor een deel eigenaar. Zij investeren in de panelen en verdienen dat bedrag terug door de verkoop van de elektriciteit.

Door samen te werken met adviesbureaus (Arcadis) en hoge scholen heeft men de beschikking over kennis en toegang tot informatie. Vanuit de organisatie zelf heeft men ervaring met duurzaamheidsprojecten en heeft men inmiddels een netwerk opgebouwd die kan helpen het project tot een succes te maken.

Zoals al eerder vermeld is de regelgeving nog wel een probleem. Over de opgewekte energie moet namelijk energiebelasting worden betaald, het is daardoor voor derden minder interessant om in zonne-energie te investeren.

Rijksoverheid:

De rijksoverheid heeft de mogelijkheid om subsidie te verlenen om het aantrekkelijker te maken om te investeren in duurzame energie. De SDE+- subsidie is een belangrijke hulpbron om het project rendabel te maken. Echter Breda DuurSaam heeft een businesscase opgesteld waarin geen rekening is gehouden met de SDE+ (Waelput, 2013).

De rijksoverheid is bezig om aanpassingen te doen aan de wet- en regelgeving omtrent energiebeleid, die van invloed kunnen zijn op de rentabiliteit van het project (Gemeente Breda, 2013).

Belanghebbenden

Als de belanghebbenden zijn georganiseerd in belangenorganisaties kunnen zij invloed uitoefenen op het beleid. Zij hebben de mogelijkheid om via bezwaarprocedures inspraak te hebben op het beleid. Verdere hulpbronnen waarover zij beschikken is mogelijk communicatieve vaardigheden en mankracht. Door zich te organiseren heeft men een goede mogelijkheid om zich tegen beleid te keren. Om dat te voorkomen is een goede communicatie van groot belang. Daarnaast kunnen de belanghebbenden participeren in het project, wat het draagvlak verder kan vergroten (Gemeente Breda, 2013).

Expert & adviesorganisaties

Deze groep actoren bezitten de meeste kennis. De kennis die zij bezitten zijn belangrijk voor het realiseren van het project. Door samen te werken met verschillende organisaties is de businesscase van het project aangepast aan actuele ontwikkelingen.

5.4.3 Spelregels

Voor een tijdelijk zonnepark is een omgevingsvergunning nodig, die door de gemeenteraad moet worden verleend, en eventueel zijn ook de onderzoeken die daar bij horen zoals

ecologisch of bodemstabiliteitsonderzoek. Het aspect tijdelijkheid is juridisch een onduidelijk begrip. Gaat het om maximaal vijf jaar op een braakliggend terrein? Of juist voor de levensduur van de zonnepanelen, dat is al snel 25 jaar. Dit laatste heeft in het kader van de wetgeving niet veel meer met tijdelijkheid te maken, aangezien een bestemmingsplan in principe niet langer dan tien jaar wordt vastgesteld (Hier opgewekt, 2013).

Door het plan om het zonnepark in ieder geval een keer tijdens de levensduur van de zonnepanelen (25 jaar) te verplaatsen is het draagvlak onder de bevolking groter. Daarnaast gaat het bij deze opzet om tijdelijk gebruik.

Op dit moment is een grondgebonden zonnepark niet rendabel door het ontbreken van salderingsmogelijkheden. Echter door de financiering via crowdsourcing is de verwachting dat het zonnepark zonder aanpassing van de huidige wet- en regelgeving mogelijk is. Daarnaast is er het Energieakkoord van de SER in wording, die wellicht nog een invloed heeft op de rentabiliteit van het project (Gemeente Breda, 2013).

5.4.4 Discours

In deze subparagraaf wordt een antwoord gegeven hoe er tegen het tijdelijk bestemmen aangekeken wordt.

De betrokken actoren rond het project ZonneWijde zien in tijdelijk bestemmen een belangrijk onderdeel van het initiatief. Het tijdelijk discours heeft aan de basis gelegen van het project. Tijdelijkheid in combinatie met in dit geval zonne-energie moet het mogelijk maken om het project te kunnen realiseren in een relatief korte tijd zonder veel weerstand.

Uit het onderzoek blijkt de betrokken actoren het positief tegen het project aankijken en in het tijdelijk project een goede kans zien om hun doelen te behalen en de belangen na te komen. Wel blijkt dat de gemeente positief is over het project, maar in samenwerking met Breda DuurSaam dit zorgvuldig wil voorbereiden. Tijdelijkheid wordt door de betrokken actoren als startpunt van het project gezien en is de eerste voorwaarde om mee te werken aan het initiatief.

Hoofdstuk 6: SWOT-analyse tijdelijke hernieuwbare energie

Om een overzicht te geven van de bevindingen in het vorige hoofdstuk en het toepassen van tijdelijke hernieuwbare energie in een breed perspectief te plaatsen wordt gebruik gemaakt van een SWOT-analyse. Met behulp van deze analyse wordt het toepassen van tijdelijke hernieuwbare energie in kaart gebracht.

Bij een SWOT-analyse worden de belangrijkste sterke en zwakke punten van een organisatie of een product in een markt benoemd, samen met de belangrijkste kansen en bedreigingen. SWOT staat voor Strengths, Weaknesses, Opportunities en Threats. Interne factoren kunnen als sterk of zwak worden aangemerkt, terwijl externe factoren als kans of bedreiging kunnen worden weergegeven (Van Schijndel, 2011).

Sterktes:	Zwaktes:
1) Het discours tijdelijk bestemmen zorgt voor nieuwe coalities tussen gemeente en projectontwikkelaar en tussen projectontwikkelaar en de lokale bevolking (burgerparticipatie). 2) Verschuiving van hulpbronnen: - Vergroten legitimiteit: tijdelijk bestemmen vergroot het politiek draagvlak - Beschikking over productiemiddelen: grondeigenaar is eerder geneigd mee te werken omdat men de zekerheid heeft dat men over 10-15 jaar weer de grond tot haar beschikking heeft. 3) Tijdelijk bestemmen biedt ruimte voor nieuwe spelregels, met mogelijk voor kortere procedures.	1) Financieel: hoge investeringskosten verdienen zich pas op de lange termijn terug (10-15 jaar, afhankelijk van locatie). Door de korte tijd zijn financiële instellingen huiverig om krediet te verstrekken. 2) Weinig praktijkvoorbeelden, waardoor de actoren nog niet goed weten hoe ze met tijdelijk bestemmen moeten omgaan en het (nog) ontbreekt aan passende wet- en regelgeving
Kansen:	Bedreigingen:
1) Door huidige economische crisis zijn er veel braakliggende terreinen en leegstaande gebouwen. Het aandeel hernieuwbare energie kan flink toenemen, immers genoeg locaties wachten op een definitieve bestemming. 2) Omtrent tijdelijk bestemmen zijn er veranderingen opgesteld in de wet- en regelgeving (CHW), die het gebruik van tijdelijk bestemmen makkelijker maken.	1) Het gebruik van tijdelijk bestemmen en hernieuwbare energie zijn nog geen gemeengoed in de ruimtelijke ordening. Het vraagt om nieuwe spelers, die nog teveel worden tegengewerkt door de gevestigde partijen. 2) Hogere prijzen van hernieuwbare energie t.o.v fossiele brandstoffen. Voor financiële haalbaarheid nog teveel afhankelijk van subsidies.

Tabel 7: SWOT-analyse tijdelijke hernieuwbare energie

Hoofdstuk 7: Conclusie

Het laatste hoofdstuk van het onderzoek is de conclusie. Dit hoofdstuk is onderverdeeld in twee delen. In het eerste deel worden de bevindingen van het onderzoek weergegeven (7.1). In het tweede deel van het hoofdstuk wordt gereflecteerd op het onderzoek (7.2).

In de conclusie zal een antwoord worden gegeven op de centrale vraag, namelijk: *Welke veranderingen vinden plaats in het beleidsveld hernieuwbare energie door de toepassing van tijdelijke hernieuwbare energie, geanalyseerd vanuit de beleidsarrangementenbenadering?*

Om de centrale vraag te kunnen beantwoorden zijn er twee casus bestudeerd waarin men gebruik heeft gemaakt van tijdelijke hernieuwbare energie, Almere en Breda. In onderstaande paragraaf worden de bevindingen van het onderzoek op een rij gezet.

7.1 Bevindingen

Op dit moment zijn er veel plannen voor het gebruik van tijdelijke hernieuwbare energie in de voorverkenning en verkenningsfase. Tot daadwerkelijke realisatie komt het zelden. Aan de hand van praktijkvoorbeelden is in dit onderzoek geanalyseerd waarom juist in een aantal cases het wel tot een succes leidt. Uitgangspunten in de analyse zijn de vier dimensies van de beleidsarrangementenbenadering.

Analyse

Centraal in de analyse staat de gevolgen (veranderingen) van tijdelijk bestemmen voor het beleidsveld. Zijn er nieuwe actoren, extra machtsmiddelen andere spelregels, enzovoorts. Met behulp van de bevindingen in de twee cases (Almere en Breda) is hier antwoord op gegeven. Per dimensie van de beleidsarrangementenbenadering zal worden aangegeven of tijdelijk bestemmen voor veranderingen in het beleidsveld hebben gezorgd.

Almere: tijdelijk windmolenpark 'de Windboog'

Langs de A27 in Almere staan tien tijdelijke windmolens. Het is een van twee tijdelijke windmolenparken in Nederland. Het andere tijdelijke windmolenpark is Jaap Rodenburg, ook in Almere. Het windpark is gerealiseerd op basis van tijdelijkheid. De gronden zijn namelijk in de toekomst, vanaf 2020, aangewezen voor de stedelijke ontwikkeling van Almere Hout. Door gebruik te maken van tijdelijk bestemmen is een oplossing gevonden om de windmolens toch te kunnen realiseren.

Breda: tijdelijk mobiel grondgebonden zonnepark ZonneWijde

In Breda zijn er veel braakliggende terreinen. De coöperatie Breda DuurSaam heeft hier een oplossing voor, een tijdelijk mobiel grondgebonden zonnepark, genaamd ZonneWijde. De opzet van het initiatief is dat burgers (en bedrijven) gezamenlijk zorgen voor de financiering.

Hieronder worden per dimensie de belangrijkste ontwikkelingen en kenmerken samengevat, waardoor het beleidsarrangement rondom tijdelijke hernieuwbare energie in beeld wordt gebracht in termen van actoren en coalities, hulpbronnen, spelregels en discoursen.

	Almere	Breda
Actoren en coalities	Gemeente Almere is de trekker van het project. Zij heeft met behulp van de initiatiefnemer (Stichting Kluutmolen) voorwaarden gecreëerd om het tijdelijke windmolenpark mogelijk te maken. Coalities: Gemeente Almere – projectontwikkelaar (Stichting Kluutmolen; Provincie Flevoland – Gemeente Almere	- Breda DuurSaam heeft een initiatief ontwikkeld waarbij de burgers (en bedrijven) gezamenlijk een tijdelijk zonnepark kunnen financieren. - Coalities: Breda DuurSaam – Gemeente Breda; Breda DuurSaam – Burgers Breda
Hulpbronnen	Beschikking over de hulpbronnen: - Grond is tijdelijk beschikbaar voor het project (maximaal tot 2020); Deel van grondeigenaren (agrariërs) beschikken over de grond en zitten in de Stichting. - Investering verleent door bank met tussenkomst van gemeente. - Subsidies: MEP-subsidie door het Rijk - Bevoegdheden: Provincie heeft het bevoegd gezag. Heeft geen bezwaar tegen het project. - Kennis: het tweede tijdelijke windpark in Nederland en Almere. Expertise en kennis van het eerdere windpark aanwezig. - Legitimiteit: geen maatschappelijke weerstand tegen het project en door de tijdelijkheid ook politiek gezien mogelijk. - Personeel: goede relaties tussen betrokken partijen.	- De grondeigenaar (gemeente Breda) verhuurt de grond aan Breda DuurSaam - Financieel: ZonneWijde wordt gefinancierd door de burgers (en bedrijven) uit Breda. - Bevoegdheden: de gemeente Breda heeft het bevoegd gezag en staat positief tegenover de plannen. - Kennis: het gebruik van een mobiel zonnepark is een nieuw idee, dat vraagt om nauwkeurige kennis en expertise. - Legitimiteit: aanvaardbaarheid van het project is groter, zowel vanuit politiek als maatschappelijk oogpunt. - Personeel: goede relaties en vertrouwen tussen de actoren .
Spelregels	Formele regels: Voor het project moet een vrijstellingsprocedure gevolgd worden. Doordat het bestemmingsplan uit 1983 stamt is hiervoor een voorbereidingsbesluit nodig. College en Gemeenteraad verlenen alle medewerking. Laatste woord ligt bij de provincie. Zij geeft aan geen bezwaar te hebben tegen het windpark.	Het tijdelijk zonnepark de ZonneWijde kan worden gerealiseerd als de gemeente Breda een tijdelijke omgevingsvergunning verleent. Door de huidige CHW is dit voor 10 jaar mogelijk. Door geen salderingsmogelijkheden is de steun van de gemeente belangrijk voor het succes van het project, ook al heeft Breda DuurSaam een businesscase opgesteld zonder subsidie.
Discourse	De gemeente Almere heeft zich sterk gemaakt voor het tijdelijke project. Doordat het vanaf het begin van het project duidelijk was dat het gebied vanaf	Breda DuurSaam en de gemeente Breda zijn in verregaande ontwikkelingen om de ZonneWijde mogelijk te maken. De betrokken

	1 januari 2020 beschikbaar moest zijn voor de ontwikkeling van Almere-Hout, was het voor alle actoren helder. Om tot de realisering van het project te komen zijn de betrokken actoren eensluidend opgetreden.	actoren zien in tijdelijk bestemmen een oplossing voor de aanpak van braakliggende terreinen in het stad, maar zijn nog huiverig om te investeren in het project. Gemeente Breda wil geen risico's lopen en gaat nauwkeurig te werk.
--	--	--

Tabel 8: Beleidsarrangement tijdelijk bestemmen met hernieuwbare energie

In de onderstaande tabel worden de geconstateerde veranderingen in het beleidsveld weergegeven.

	Almere	Breda
Discours	Tijdelijk bestemmen wordt als oplossing gezien om meer duurzame energieprojecten mogelijk te maken.	Tijdelijk bestemmen wordt als oplossing gezien om meer duurzame energieprojecten mogelijk te maken
(Nieuwe) coalities	- Gemeente en projectontwikkelaar	- Coöperatie van betrokken burgers - Breda DuurSaam – Gemeente Breda
Verschuiving van hulpbronnen	1) Grond: tijdelijke periode beschikbaar. Het is makkelijker voor projectontwikkelaar om over de grond te beschikken, doordat men beter kan onderhandelen over de voorwaarden (betere onderhandelingspositie) en agrariërs, die over grond beschikken willen participeren. 2) Legitimiteit: vertrouwen en aanvaardbaarheid door goede samenwerking tussen gemeente en projectontwikkelaar. Draagvlak: zowel politiek als bestuurlijk. 3) Personele hulpbronnen: door gezamenlijk een nieuw concept uit te voeren ontstaat er vertrouwen en hebben de actoren elkaar nodig voor resultaten.	1) De beschikking over de hulpbron grond. De grondeigenaar (in dit geval de gemeente) is bereid haar grond ter beschikking te staan voor het project. 2) Financieel: de beschikking over het geld wordt gekregen door gezamenlijk te investeren in het project. 3) Legitimiteit: door samenwerking en tijdelijk bestemmen is de aanvaardbaarheid van het project vergroot.
Veranderende spelregels	- De gemeente en provincie hebben de bevoegdheid om besluiten te nemen. De gemeenteraad neemt het besluit - Vrijstelling van het bestemmingsplan. Doordat het bestemmingsplan ouder is dan 10 jaar, moet er eerst een voorbereidingsbesluit worden genomen om over te gaan op het vrijstellingsbesluit.	- Voor het tijdelijke zonnepark moet de gemeenteraad een omgevingsvergunning verlenen. Tevens moet er onderzoek worden gedaan naar de bodem en de archeologische waarden. Ten opzichte van een permanent zonnepark waarbij het bestemmingsplan zou moeten worden aangepast.

Tabel 9: Veranderingen in het beleidsveld

7.2 Reflectie

In de laatste paragraaf van het onderzoek wordt teruggekeken op het onderzoek. Hoewel het doel van het onderzoek is gehaald zijn er de nodige kanttekeningen te maken bij het onderzoek. Deze kanttekeningen zullen hieronder worden uitgewerkt.

De eerste kanttekening is het gebruik van tijdelijk bestemmen. Tijdelijk bestemmen is een nieuw onderwerp in de ruimtelijke ordening. De omgang met het begrip is ingewikkeld en is nog weinig toegepast. Tijdelijkheid in plannen is tot nu toe nog niet standaard ingepast in het juridische kader, waardoor er nog veel onduidelijkheid bestaan over de voorwaarden.

De tweede kanttekening is de keuze van de case Breda. De eerste gedachte was om een tijdelijk project te selecteren waar het project al is gerealiseerd. Echter op dit moment, medio augustus, zijn er nog geen tijdelijke grondgebonden zonneparken zoals geformuleerd in dit onderzoek gerealiseerd.

Tot slot past de theorie van de beleidsarrangementenbenadering goed bij het onderzoek. Met behulp van de theorie is gestructureerd de cases uitgewerkt en zijn er op basis van de dimensies conclusies getrokken. Door de snelle ontwikkelingen op het gebied van hernieuwbare energie kunnen worden ingespeeld op de veranderende omstandigheden in het beleidsveld. Om echt te kunnen spreken van verandering in het beleidsarrangement zal vervolgonderzoek moeten worden verricht. Dit onderzoek heeft wel laten zien dat de potentie van tijdelijk gebruik een meerwaarde is voor de realisatie van energiebesluiten. Echter is het nog geen gemeengoed in de ruimtelijke wereld.

Literatuurlijst

Aalst, M. & Altamirano, M. (2011). *Tijdelijk anders bestemmen: een positief verdienmodel*. Deltares

Arts, B. & Leroy, P. (2003). *Verandering van politiek, vernieuwing van milieubeleid*. Nijmegen: Nijmegen University Press

Blom, M, Klimbie, B., & Davidson, M. (2002). *Besluiten over energieprojecten. Knelpunten bij realisatie van gaswinnings- en windprojecten*. Delft: CE

Breda DuurSaam. (2013). *Presentatie project ZonneWijde*. Vinddatum 14 juli 2013, op <http://www.bredaduursaam.nl/2012/10/13/presentatie-zonnewijde-bij-agentschapnl/>

CBS. (2013). *Verbruik van hernieuwbare energie*. Vinddatum 04 juli 2013, op <http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/indicatoren/nl0385-Verbruik-van-hernieuwbare-energie.html?i=9-53>

Cusveller, S. (2011). *Pauzelandschappen in Overijssel*. Provincie Overijssel

De Boer, S., Kuindersma, W., Van der Zouwen, P., & Van Tatenhove, J. (2008). *Ecologische hoofdstructuur als gebiedsopgave*. Wageningen: Alterra

- Dobbelaer, M. (2011). *Windenergie-ontwikkeling en plaatsingsproblemen in institutioneel perspectief. Een beleidsarrangementenbenadering in de context van de gemeente Reimerswaal*. Radboud Universiteit Nijmegen
- Driessen, P. & Leroy, P. (2007). *Milieubeleid: analyse en perspectief*. Bussum: Coutinho Uitgeverij
- Ellenbroek, R. & Kooper, S. (2013). *Tijdelijk anders bestemmen. Duurzame energie als flexibele invulling van ruimte*. Arnhem: Greenspread
- Franssen, R., Van den Veen, B., Verheijen, J., Hettinga, N., Roling, I. & Schepers, B. (2011). *Tijdelijke duurzame energie. Uitgewerkte businesscase voor windenergie, zonne-energie en biomassa*. Rijkswaterstaat en Deltares
- Gemeente Almere. (2003). M.e.r.-beoordelingsrapport windmolens A27. Advies inzake windmolenpark langs de A27 te Almere-Hout. Afdeling milieubeleid.
- Gemeente Almere. (2006). *Ruimtelijke onderbouwing Windmolenpark A27*. Almere: College van B&W
- Gemeente Almere. (2005). *Voorstel voorbereidingsbesluit windmolenpark A27*. Almere: College van B&W
- Gemeente Almere. (n.d.). Regelgeving omtrent het windmolenpark De Windboog. Vinddatum 02 juni 2013, op http://bis.almere.nl/regelgeving/1142010/000000634065735055613013_03145.0050559586.DOC.HTML
- Gemeente Breda. (2013, mei). *Beantwoording vragen inzake zonnepanelen op braakliggende terreinen*. College van B&W
- Goos, A. (2012). *Bredanaars kopen stukje zonnepaneel*. BredaVandaag.
- Hier Opgewekt. (2013). *Gereedschapskist lokale duurzame energie initiatieven. Grondgebonden zonneparken*.
- Heerema, B. (2013). *Inhaalslag zonne-energie in Nederland*. Vinddatum 12 juni 2013, op <http://tegenlicht.vpro.nl/nieuws/2013/april/zonne-energie.html>
- Hieminga, G. & Woelderen, S. van. (2011). *Hernieuwbare energie in Nederland tot 2020. Investeringskansen voor de energietransitie naar een koolstofarme economie*. ING Bank.
- Jong, A. (2005). *Geen milieu-effectrapport voor windmolenpark A27*. Gemeente Almere
- Koffeman, A., Hoonaard, J. van den, & Van Zundert, S. (2012). *Tijdig anders bestemmen. Tijdelijkheid als katalysator voor gebiedsontwikkeling*. Provincie Zuid-Holland: afdeling ruimte, wonen en bodem.

- Koning, S. (2005). *Besluitvorming: net zo onvoorspelbaar als de wind?* Delft: Technische Universiteit Delft
- Kunst, H. (2012). *Tijdelijk anders bestemmen in de gemeente Nijmegen*. Gemeente Nijmegen
- Lindemann, S & Schutten, I. (2012). *De ontwikkelkracht van tijdelijk (ruimte)gebruik*.
- Mersbergen, S. van. (2013, juni 18). CPB adviseert investeringen in wind uit te stellen. *De Gelderlander*
- Milieuloket. (2013). *Het belang van hernieuwbare energie*. Vinddatum 03 juni 2013, op <http://www.milieuloket.nl/9353000/1/j9vvhurbs7rzq9/vhurdyxqgmyl>
- Nillesen, A., Flügg, B., Dooghe, D., & Swildens, A. (2011). *Tab, ruimte voor flexibel gebruik*. Rijkswaterstaat en Deltares.
- P-NUTS. (2013). *Lokale duurzame energie in Nederland. Het speelveld bestormd!* Amsterdam: newnrg
- Provincie Gelderland. (2012). *Tijdelijk anders bestemmen in Gelderland*. Vinddatum 14 maart 2013, op <https://www.tabingelderland.nl/>
- Provincie Noord-Brabant. (2013). *Duurzaamheidsambities zonne-energie in de provincie*. Vinddatum 15 juli 2013, op <http://www.brabant.nl/dossiers/dossiers-op-thema/energie/zonneenergie.aspx>
- RLI. (2011). *Remmen los. Versnelling van de transitie naar een duurzame energiehuishouding in Nederland*. Den Haag: Raden voor de Leefomgeving en Infrastructuur.
- Schijndel, B. van. (2011). *Basisboek ruimtelijke ordening en planologie*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.
- Schutten, I. (2012). *Tussentijd biedt ruimte voor innovatie*. Ruimtevolk
- Tromp, E., Franssen, R., & Van der Veen, B. (2010). *Tijdelijke kennisagenda TAB. Bouwsteen voor TAB-innovatieprogramma 2010-2011*. Deltares
- Van den Berg, S. (2003). *De implementatie van duurzame energie in de woningbouw. Gebaseerd op OEI-studies*. Eindhoven.
- Van Hoeve, A. (2010). *Windenergie. Een vergelijkend onderzoek naar windenergie in Nederland en Denemarken*. Radboud Universiteit Nijmegen
- Verschuren, P., & Doorewaard, H. (2007). *Het ontwerpen van een onderzoek. Vierde druk*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers

VNG. (2003). *Gemeenten aan de wind. Belang en mogelijkheden voor gemeenten om windenergie te stimuleren*. Den Haag: VNG uitgeverij

Waelput, E. (2013). *ZonneWijde Breda: businesscase*. Vinddatum 12 juli 2013, op <http://www.hieropgewekt.nl/kennis/zonneparken-zonnepanelen/de-zonnewijde>

Yin, R.K. (2003). *Case study research. Design and methods. Third edition*. Thousand Oaks: Sage Publications

Bijlagen

Bijlage 1 Lijst met geïnterviewde personen en interviewguide

	Naam	Organisatie	Functie
Case Almere	Erwin Lindeijer	Gemeente Almere	Planoloog gemeente
	Wim Dogterom	Stichting Kluutmolen	Agrariër (Stichting Kluutmolen)
Case Breda	Paul de Beer	D'66	Voorzitter
	Edwin Waelpunt	Breda Duursaam	Projectleider ZonneWijde

Tabel 10: Overzicht geïnterviewde personen

Interviewguide

In het onderzoek probeer ik aan de hand van de beleidsarrangementenbenadering (Bab) uitspraken te doen. De BAB bestaat uit vier dimensies die ik heb toegepast op het park De Windboog.

Actoren:

- 1) Welke partijen spelen een rol in de beleidsprocessen rondom het tijdelijk windmolenpark A27?
- 2) Met welke actoren heeft u samengewerkt? Wat was uw rol in het proces?
- 3) Was er sprake van coalitievorming tussen andere actoren dan u zelf?
- 4) Was er sprake van conflicten tussen actoren?
- 5) Was er sprake van maatschappelijke weerstand tegen de windmolens? Zo ja, was deze georganiseerd?

Hulpbronnen:

- 6) Welke hulpbronnen zetten de actoren in voor de ontwikkeling van tijdelijke hernieuwbare energie?
- 7) Over welke hulpbronnen heeft u zelf (de organisatie) de beschikking?

Spelregels:

- 8) Op welke manier zorgen regels in het beleidsveld voor belemmeringen en mogelijkheden voor tijdelijke hernieuwbare energie?

9) Waren er informele spelregels die hebben bijgedragen aan de beleidsontwikkeling?

Discours:

10) Is er mate van consensus of strijd over inhoud van het beleid?

11) Ruimte voor afwijkende opvattingen in het arrangement?

Vragen/opmerkingen:

- heeft u verder nog vragen of opmerkingen?

Bijlage 2: Actorenanalyse case Almere

	Doelen/belangen	Rol	Houding t.o.v project	Hulpbronnen	Machtspositie
Gemeente Almere	- Behalen duurzame energie-doelstellingen - Economische versterking - Positief milieu-imago	- Beleidsmakend - Regisserend	Positief	- Bevoegdheden - Legitimiteit: politiek - Expertise - Personele hulpbronnen: mankracht	Zonder meewerken gemeente nagenoeg onmogelijk om windmolens te plaatsen. Gemeente heeft beleidsuitkomsten bepaald.
Provincie Flevoland	- Taakstelling Blow behalen - Milieu besparen goed voor imago - Kernwaarden bewoners	- Toetsend	Positief	- Bevoegdheden - Kennis en expertise	Provincie heeft het laatste woord en kan het beleid van de gemeente herzien d.m.v een inpassingsplan. Zij heeft geen bezwaar tegen het project
Rijksoverheid	- Behalen duurzame energiedoelstellingen	- Steunend	Positief	- Financieel: subsidie - Bevoegdheden	Rijksoverheid heeft ook de mogelijkheid om een inpassingsplan op te stellen. Project heeft geen negatieve gevolgen voor het milieu, waardoor de wetgeving van het Rijk geen bezwaar tegen het windpark heeft.
Project-ontwikkelaar: Kluutmolen v.o.f.	- Geld verdienen/financieel (exploitatie/vergoeding) - Promotionele waarde	- Initiatief-nemend	Positief	- Financieel: subsidie en kapitaal om te investeren. - Kennis	Belangrijke speler in het proces. Zonder initiatief geen windmolens.

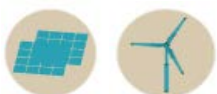

Belanghebbenden: - Grondeigenaren - Omwonenden	- Welzijn, geen overlast - Beschermen van natuur - Waarborgen van de woon- en leefomgeving	- Borgend	Negatief	- Productiemiddelen: grond - Bevoegdheden	Belanghebbenden hebben de mogelijkheid om bezwaar te maken. Heeft toch kleine aanpassingen geleid aan de vormgeving van het project.
Expert & Adviesorganisaties	- Leveren van kennis	- Adviserend	Neutraal	- Kennis	Levert alleen informatie, die de beleidsuitkomsten kunnen beïnvloeden.

Tabel 11: Actorenanalyse Almere

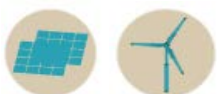
Bijlage 3: Actorenanalyse case Breda

	Belangen	Rol	Houding t.o.v project	Hulpbronnen	Invloed (machtspositie)
Gemeente Breda	- Verduurzaming lokale energiehuishouding - Rentelasten braakliggende gronden terugverdienen	- Faciliterend - Verbindend	Positief	- Formele bevoegdheid - Toegang tot informatie en kennis - Politiek draagvlak - Personele hulpbronnen	Gemeente beschikt over het bevoegd gezag. Zij neemt het uiteindelijke besluit door middel van een (tijdelijke) omgevingsvergunning.
Provincie Noord-Brabant	- Waarborgen unieke kwaliteiten landschap - Verduurzaming lokale energiehuishouding	- Toetsende	Positief	- Formele bevoegdheden - Kennis en expertise - Subsidie	Heeft de mogelijkheid om het beleid van de gemeente te herzien. Ziet geen bezwaren tegen het project, maar is juist positief.
Rijksoverheid	- 16 procent duurzame energie opwekken	- Coördinerend	Positief	- Financieel: subsidie (SDE+) - Bevoegdheden	Heeft wettelijk de mogelijkheid om het beleid van de gemeente te herzien. Is hier

					echter geen sprake van.
Breda DuurSaam	- Inkomsten genereren - Promotionele waarde	- Initiatief-nemend	Zeer positief	- Kennis - Expertise - Legitimiteit - Personele hulpbronnen	De stichting heeft geen directe invloed op de beleidsuitkomsten. Wel kan het daar de hulpbronnen een bijdrage leveren aan de uitkomsten van het project.
Belanghebbenden	- Behoud van de leefomgeving - Zelf duurzame energie opwekken	Borgend en participierend	Negatief	- Financiën - Bevoegdheden	De omwonenden hebben de mogelijkheid om bezwaar te maken tegen het project. Echter door de opzet van het project kunnen de bewoners participeren in het project.
Expert- & adviesorganisaties	- Kennis leveren	Adviserend	Neutraal	- Kennis en expertise - Personele hulpbronnen	Zij leveren de informatie die de beleidsuitkomsten kunnen beïnvloeden.

Tabel 12: Actorenanalyse Breda

Bijlage 4: Belangenmatrix

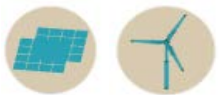
	Gemeente	Provincie	Rijksoverheid	Initiatiefnemer	Grondeigenaren	Omwonenden
Blow-convenant	+	+	+	0	0	0
Belangen behartigen van de inwoners	+	+	+	0	0	-
Inkomsten genereren	+	0	0	+	+	0
Positief milieu-imago	+	+	+	+	0	-
Economische versterking	+	+	0	0	0	0
Behoud leefomgeving	-	+	0	-	+	+

Tabel 13: Belangenmatrix Almere

	Gemeente	Provincie	Rijksoverheid	Initiatiefnemer	Omwonenden
Lokale duurzame energiedoelstellingen	+	+	+	+	-
Belangen behartigen van de inwoners	+	+	0	0	0
Inkomsten genereren	+	0	0	+	0
Positief milieu-imago	+	+	+	+	0
Economische versterking	+	+	0	+	+
Behoud leefomgeving	+	+	0	-	+
Promotionele waarde	+	+	0	+	0

Tabel 14: Belangenmatrix Breda

Bijlage 5: Businesscase ZonneWijde

Uitgangspunten standaard businesscase

Rekenwaarden:

- Terrein	15.000 m ²
- Opp. PV	7.750 m ²
- Totale elektrische opbrengst	1,25 GWh/jaar
- Opbrengst PV-paneel	180 kWh/m ² jaar
- Afschrijving	20 jaar
- Levensduur	25 jaar
- Grondgebruik	€0,-
- Bedrijfskosten	€50.000,-
- Legeskosten	€0,-
- Aansluitkosten	€50.000,-
- Prijs per geleverde kWh	€0,10

Aantal panelen (250W)	5636 stuks/15.000m ² perceel
	7764 m ²
Opbrengst	250 kWh/jaar, paneel
Totale opbrengst terrein	1.268.100 kWh/jaar incl. reductiefactoren
Aantal participanten	362 gebaseerd op 3.500 kWh/jaar.huishouden.

Spaarrente	2,50%
Inflatie-% bedrijfskosten	3%
Stijging-% kWh-prijs	5%

Investering		Opbrengst		Prijs per kWh	Rendement op de inleg
totaal	per kWh	per paneel	per m ² .	[€]	gedurende 25jaar
[W]					
€ 2.282.580	€ 1,80	250	182	0,10	2,68%
€ 2.282.580	€ 1,80	250	182	0,11	3,18%
€ 2.282.580	€ 1,80	250	182	0,12	3,63%
€ 2.028.960	€ 1,60	250	182	0,10	3,14%
€ 2.028.960	€ 1,60	250	182	0,11	3,65%
€ 2.028.960	€ 1,60	250	182	0,12	4,11%
€ 2.704.255	€ 1,80	300	215	0,10	2,91%
€ 2.704.255	€ 1,80	300	215	0,11	3,38%
€ 2.704.255	€ 1,80	300	215	0,12	3,81%
€ 2.403.782	€ 1,60	300	215	0,10	3,35%
€ 2.403.782	€ 1,60	300	215	0,11	3,85%
€ 2.403.782	€ 1,60	300	215	0,12	4,28%

Tabel 15: Berekening rendement ZonneWijde (Bron: Waelpuut, 2013).

